

KAPITOLA 1

Úvod

Většina lidí považuje čínštinu za velmi obtížnou – a nemýlí se. Je to ale zároveň jazyk, který vám učaruje... Mezi jazyky světa má významné postavení, je prostě nepřehlédnutelná. Do studia čínštiny se pouští čím dál tím víc lidí. Nutno říci, že mnohým z nich to jde výborně. Obohacují tím své životy, těší se hlubokému obdivu svého okolí. Na druhou stranu dává čínština těm, kteří ji studují, pořádně zabrat. Čínské znaky připadají nezasvěcenému oku jako náhodné shluky tahů, teček a čárek, rukopisný text vypadá jako série nerozluštitelných klikyháků. Mluvená řeč zase zní jako rychlý vodopád nerozlišitelných slov, jejichž melodie podivně stoupá a klesá...

Za posledních sto let prošla Čína zásadními změnami. Tyto změny se nutně odrazily i v jazyce. Učebnice napsané před pouhými dvaceti lety dnes působí zastarale. Mnohé z toho, co se v nich dozvíte o užívání standardní čínštiny a dialektů, o přepisu čínštiny do latinky atd., už neplatí. Cílem této knihy je nastínit současný stav. Představíme vám čínštinu tak, jak se jí mluví na počátku 21. století.

Čína je země s dlouhou historií. Abychom mohli pochopit Čínu dnešní, musíme něco vědět i o jejích dějinách. O jejím jazyce platí to samé. Dřívější vývojová stádia čínštiny představují kořeny jazyka současného. Přejmenším bychom si měli být těchto souvislostí vědomi. Proto zařazujeme kapitulu o vývoji čínského jazyka.

Tato kniha není učebnicí čínštiny. Nesnaží se vás naučit čínsky. Je to kniha o čínštině. Byla napsána pro ty, kteří uvažují o studiu čínštiny a rádi by zjistili, co je čeká... Již v šestém století př. n. l. pravil čínský stratég 孫子 Sunzi:

知己知彼，百戰百勝¹

zhī jǐ zhī bǐ, bǎi zhàn bǎi shèng

„Ten, kdo zná sama sebe i svého nepřítele, vyhraje v každé bitvě.“

Totéž platí i pro vás, pokud se budete chtít pustit do studia čínského jazyka.

¹ Texty z doby před rokem 1949 uvádíme v této knize v tzv. *tradičních znacích* (viz kap. 2.5). Pozdější texty jsou ve znacích zjednodušených. (pozn. EJ)

1.1 Co je to čínština?

Pro naše účely budeme pod pojmem „čínština“ rozumět standardní čínštinu, tj. úřední jazyk ČLR, který je společným dorozumívacím jazykem země.² Její výslovnost je založena na pekingském dialektu. Čínsky se jí říká *putonghua* (doslova „běžný, společný jazyk“). Je v podstatě, byť ne zcela, totožná s podobami standardní čínštiny, kterými se mluví mimo ČLR – na Taiwanu, v Malajsii a Singapuru.³

Když se cizinec pouští do čínštiny, brzy zjistí, že skoro všechno je pro něj nové. Čínština se bude lišit od většiny jiných jazyků, které se kdy předtím učil. Ty se aspoň psaly latinkou. Mohly mít i řadu slov společných s jeho mateřštinou. V čínštině jsou ale prakticky všechna slova vybudovaná z významových prvků, které pocházejí z čínštiny samotné. Každý tento prvek (cizím slovem morfém) je zapisován jedním znakem. Čínské úsloví praví: „znaků je jako chlupů na volovi“. Velká část znaků má prastarý původ – jsou odvozené z tvarů starých více než 3000 let. Skládáním znaků, přesněji řečeno morfémů však lze vyjádřit veskrze moderní významy.

Způsob budování čínské slovní zásoby si můžeme ukázat na příkladu znaku 电 **diàn**. Jeho původní význam byl „blesk“, dnes se používá ve významu „elektřina“:

Znaky	<i>pinyin</i>	význam
电车	diànchē	dosl. <i>elektrický vůz</i> je „tramvaj“ nebo „trolejbus“
电影	diànyǐng	dosl. <i>elektrický stín</i> je „kino“
电脑	diànnǎo	dosl. <i>elektrický mozek</i> je „počítač“
电传	diànchuán	dosl. <i>elektrický přenos</i> je „fax“ ⁴
电报	diànbào	dosl. <i>elektrická zpráva</i> je „telegram“
电话	diànhuà	dosl. <i>elektrická řeč</i> je „telefon“

Takovýmto způsobem je vybudována drtivá většina čínské slovní zásoby. (Možná vám to připomene kostičky stavebnice, a to zcela právem. Pro češtinu je typický jiný způsob tvoření slov – *odvozování*: „elektřina“, „elektrárna“, „elektrický“, „elektrizovat“... Pozn. HT.) Je-li potřeba nové slovo, již existující slova nebo morfémy se zkombinují do nové formy. Tím se čínština výrazně odlišuje od většiny jazyků, s kterými jste přišli do styku. Ty si poměrně volně vypůjčují slova z jazyků jiných, místo aby „vyráběly“ slova zcela nová. Vezměme například angličtinu, kterou se dnes lidé učí nejčastěji.

² Možná je vám divně, proč neužíváme označení *spisovná čínština*. *Putonghua* je však založena na jazyce mluveném, nikoli psaném. Proto je vhodnější ji označovat jako *standardní čínštinu*. Termín *spisovný* je ostatně problematický i v češtině, protože *spisovná čeština* má jak svou psanou, tak i mluvenou formu. (pozn. HT, EJ)

³ V textu postupně vysvětlíme několik termínů: *standardní čínština*, *putonghua*, *moderní čínština*, „*Mandarin*“ a nepříliš šťastný výraz *mandarinština*. Neznamenají totéž. (pozn. HT)

⁴ Pro slovo „fax“ se dnes v čínštině běžně používá spíše slovo 传真 **chuánzhēn**, složené ze znaků „přenos“ a „opravdový“. (pozn. LH)

Převzala velké množství slov z jiných jazyků: třeba *sputnik*, *zebra*, *tsunami*..., i když si jejich výslovnost poněkud pozměnila.⁵ Moderní japonština zase převzala spoustu anglických slov. Čínština se tak nechová. Má sice určitý počet slov cizího původu (rozebereme je v kapitole 6), je jich ale poměrně málo. Takže shrňme: V čínštině je třeba se zpočátku naučit určité množství neznámých prvků – morfémů zapisovaných znaky. Když je zvládnete, objevíte, že se opakují v tisících různých kombinacích. To, co nám pak v řeči Číňanů zní jako proud slabik, je ve skutečnosti řetěz těchto základních stavebních prvků. Spojují se do slov rozličnými způsoby, které jsou dány jazykovým územím, a vytvářejí slovní zásobu čínštiny.

1.1.1 Standardní čínština

V Číně žije asi 1,3 miliardy obyvatel. Téměř všichni hovoří čínsky. Prakticky všichni mluví, na které narazíte, budou umět *putonghua*, tj. standardní čínštinu. Nebývalo tomu tak vždy. Ještě před sto lety byla Čína mozaikou poskládanou z dialektů, jimiž (a výhradně jimiž) se mluvilo v jednotlivých oblastech země. Pojtkem, které drželo čínštinu pohromadě, byl *jazyk psaný*. Ten byl založen na souboru textů převážně konfuciánských klasiků, starých zhruba 2000 let. Nazývá se klasická čínština a více se o něm dozvíte v kapitole 3.

Jedním z aspektů formování nového národa na počátku 20. století bylo úsilí o vytvoření společného národního jazyka. Když se Čínská republika (založená v roce 1912) rozhodla zakotvit tento 国语 **guóyǔ** „národní jazyk“ ve své první ústavě, vznikla otázka, *kteřá* čínština se má tím „národním jazykem“ vlastně stát. Situace nebyla ani jasná ani prostá sporů. Výbor, který byl ustavením „národního jazyka“ pověřen, nejdřív navrhl jakýsi smíšený jazyk. Ten byl sice založený na severních dialektech, ale zahrnoval i řadu výslovnostních prvků dalších čínských dialektů, např. iniciální souhlásky **v** a **ng**. Nebo počítal se slabikami, které byly v minulosti zakončeny souhláskami **p**, **t**, **k**. Takové slabiky sice stále existují v kantonštině a jiných dialektech, ale v pekingském dialektu koncové souhlásky **p**, **t**, **k** vymizely již před více než sedmi sty lety. Nerealistický záměr přijmout takovýto umělý hybrid byl brzy opuštěn. Jako základ standardního *mluveného* jazyka byl v roce 1924 ustaven živý dialekt, kterým se hovořilo v Pekingu. Jako základ moderního *psaného* jazyka byl přijat jazyk mluvený. Nahradil psaný jazyk staré Číny – klasikou čínštinu.⁶ Během následujících desetiletí psaný národní jazyk vyspíval,

⁵ Na tomto místě je vhodné zmínit příklad slova *tea*, „čaj“: holandsí obchodníci nakupovali čaj v jihočínských provinciích, kde se znak pro čaj 茶 vyslovuje [te]. Odtud je již jen krůček k holandskému *tee* a anglickému *tea*. Ruští obchodníci kupovali čaj v severních provinciích, odkud si odvezli severočínskou výslovnost **chá**, ze které vzniklo ruské „čaj“. V češtině tak díky tomu dnes máme „čaj“ i expresivní „té“ (pozn. LH)

⁶ Klasická čínština, kterou se psalo více než dva tisíce let, byla velmi vzdálena jazyku, jímž se mluvilo v běžném životě. Později vznikl ale další psaný jazyk, který byl založený na jazyce mluveném. Nazývá se *baihua*. Jeho kořeny jsou také staré řady století. Měl však nízkou prestiž. Teprve po roce 1919 postupně nahradil klasickou čínštinu. Moderní *baihua* je vlastně psanou formou *putonghua*. (pozn. HT)

přičemž vstřebával rozličné jazykové prvky. Pronikaly do něho např. výrazy z dialektů, jimiž mluvili jednotliví autoři – mnozí z nejdůležitějších autorů, kteří začali psát v tomto novém literárním jazyce, byli rodilými mluvčími jižních dialektů. Dále byl ovlivňován klasickou čínštinou, v níž byli vzděláni všichni autoři té doby. Vliv na něj měl ale i běžný hovorový jazyk.

V roce 1949 vznikla ČLR. Jedním z hlavních úkolů nové komunistické vlády bylo ustavení a prosazování společného jazykového standardu.⁷ Tento standardní jazyk, který byl pojmenován *putonghua*, se vyvíjel z dřívějšího „národního jazyka“ *guoyu*. V 50. letech se konalo několik konferencí, jejichž cílem bylo pro společný jazyk vytyčit normy. Bylo stvrzeno, že jeho výslovnost bude založena na pekingském dialektu. Dále byl ustaven oficiální přepis výslovnosti znaků do latinky, tzv. *pinyin*. A také bylo kodifikováno moderní čínské písmo (velké množství znaků prošlo zjednodušením). Lingvisté se však nebyli schopni dohodnout na tom, jakou podobu má mít gramatika standardního jazyka. A tak bylo přijato provizorní schéma – normou pro gramatiku se stala reprezentativní díla psaná v soudobém literárním jazyce *baihua*.

Pokud byste měli chuť čínský termín *putonghua* pokládat za něco ženského, a tak je i skloňovat, např. ve větě „nemůžu se pořádkem naučit *putonghuu*“, raději to nedělejte (i když někdy není v českém textu vyhnouti). Čínština nemá ani rody, ani skloňování. Navíc i písmena se čtou jinak, asi takto: **pchu-tchung-chua**. Nezapomínejte tedy s „*putonghuou*“. Docela dobře vystačíte se slovem „čínština“, které je v češtině v zásadě synonymem k pojmu *standardní čínština*. Anglický mluvčí by pro ni použil označení *Mandarin*. HT

Práce na jazykové reformě byla přerušena tzv. *Kulturní revolucí* (1966–1976). Psaný jazyk té doby byl silně ovlivněn překlady klasiků marxismu-leninismu, vesnickou mluvou a nepřátelstvím ke všemu „buržoaznímu“ a „feudálnímu“. Pokud jde o další vývoj psaného jazyka, za posledních dvacet let jej spisovatelé rozvinuli do mnohem elegantnější podoby. Je obohacen mnohými výrazy z klasické čínštiny a čerpá z rozsáhlého dědictví čínské literatury.

Čína v moderní historii prodělala dalekosáhlé sociální a politické změny. Také se v posledních desetiletích mnohem více než dříve otevírá světu. To všechno má dramatický dopad na četné oblasti života včetně jazyka. Dochází například k zastarávání mnoha slov a vzniku slov nových. Pozorujeme ale i další trend: řada starších výrazů přichází opět do módy. Totéž platí i o tradičních znacích. Přes oficiální snahu prosazovat výlučné používání znaků zjednodušených se nyní v podstatě běžně používají i původní složité znaky. Téměř všechny noviny, časopisy a romány jsou sice tištěny ve zjednodušených znacích, ale nemálo odborných knih a článků – ať již nových, nebo přetisků starších vydání – se publikuje v písmu tradičním. Pro toho, kdo se chce učit čínsky, je to sice špatná zpráva, ale takový už je život. Dobrou zprávou

⁷ Dovedete si jistě představit, že to mělo i své politické důvody – efektivní vláda nad tak obrovskou zemí není možná bez jazyka, který je srozumitelný všem. (pozn. HT)

naopak je, že tyto dvojí podoby znaků se od sebe tolik neliší a po určité době se většina pokročilých studentů naučí číst a někdy i psát oběma způsoby.

Čínština mimo území ČLR nebyla výše popsanými dramatickými změnami dotčena. Takže např. zjednodušené znaky se mimo ČLR nepoužívají; výjimkou je jen Singapur. Pro přepis výslovnosti znaků do latinky slouží dnes téměř univerzálně čínský systém *pinyin*, a to i ve světě (přepisům se budeme věnovat v kapitole 1.2). Neplatí to však pro přepisy čínských osobních jmen, jejichž původ je mimo území ČLR – jejich latinkový zápis je značně různorodý.

Standardní čínština, kterou se mluví v čínských komunitách v jihovýchodní Asii, Hongkongu a na Taiwanu, je v zásadě (byť ne zcela) shodná se standardním jazykem v ČLR (*putonghua*).⁸ Rozdíly je možné přirovnat k varietám angličtiny, kterými se hovoří v různých anglofonních zemích. Tak např. význam některých slov na Taiwanu, v Hongkongu a v jihovýchodní Asii může být posunutý oproti významu, který mají tato slova v ČLR. Rozdíly ale nebývají větší než například mezi anglickými slovy užívanými ve Velké Británii, Spojených státech a Austrálii. Mnoho lidí ovládá standardní čínštinu bezchybně, někteří hovoří s lehkým místním přízvukem, někteří dokonce se silným přízvukem, ale všichni v zásadě hovoří stejným jazykem.

Jiná věc jsou čínské dialekty (o těch pojednává kapitola 3). Jihočínské dialekty se významně liší nejen od standardního jazyka, ale též jeden od druhého. Někdy jsou lingvisty považovány dokonce za samostatné jazyky. Nicméně Číňané sami to cítí tak, že všichni hovoří jediným čínským jazykem – byť rozdíly v jejich mluvě mohou být značné.⁹

V současnosti mluví standardní čínštinou téměř všichni Číňané, ať už lépe či hůře. Cizinec, který studuje čínštinu, studuje nejspíš právě čínštinu standardní (ne nějaký dialekt).

O standardní čínštině, která pod jménem *putonghua* představuje jazykovou normu v ČLR, pojednává naše kniha.

1.1.2 Šíření standardní čínštiny *putonghua* v ČLR

V roce 1982 vznikla nová ústava ČLR. Znovu zdůrazňuje nutnost propagovat standardní jazyk v celé zemi. Stvrzuje, že *putonghua* se má užívat ve všech školách a úřadech, v rádiu, televizi, ve filmech a divadle. Politika prosazující *putonghua* jako povinný jazyk ve všech školách a dalších oblastech veřejného života se setkala s ohromujícím úspěchem. V dnešní době prakticky každý, s kým cizinec v Číně přijde do kontaktu, bude s nejvyšší pravděpodobností *putonghua* umět. A to nejen v severní Číně.

V Šanghaji byla ještě před několika lety hlavním jazykem šanghajština (tj. šanghajský dialekt čínštiny). To stále platí, ale už se tam zcela běžně

⁸ Na Taiwanu užívají pro označení standardního jazyka nadále název *guoyu*; v Malajsii a Singapuru jej nazývají *huayu*. (pozn. HT)

⁹ Nejdramatičtější odlišnosti mezi dialekty jsou ve výslovnosti, menší pak ve slovní zásobě a gramatice. (pozn. HT)

užívá i standardní čínština. Přispívá k tomu nejen státní politika jejího šíření, ale také množství přistěhovalců z jiných míst – pro ně se stává standardní čínština společným prostředkem komunikace. Sami Šanghajané používají *putonghua* hlavně při oficiálních příležitostech. Tak například účastníci konferencí přednášejí své referáty sice ve standardní čínštině, ale o přestávkách při neformálních rozhovorech používají rodnou šanghajštinu. Při odborných diskusích se zase vrací k *putonghua*. Děti na základních školách dokonce mluví *putonghua* nejen při vyučování, ale často i po škole mezi sebou, jak lze zaslechnout při procházce šanghajskými ulicemi. Jejich rodiče dbají na to, aby jejich děti mluvily „správně“ čínsky.

V provincii Guangdong, kde leží Kanton, je samozřejmě stále nejrozšířenějším jazykem kantonština (tj. kantonský dialekt). Avšak ve městech Shenzhen a Zhuhai, kde většinu obyvatel tvoří přistěhovalci, se hodně užívá i *putonghua*. Také mluví standardní čínštinou, kteří odcházejí z velkých měst do provincií jako úředníci, učitelé nebo jednoduše jako turisté, s sebou přinášejí tento obecně srozumitelný jazyk.

Před sto lety většina Číňanů neuměla mluvit jinak než rodným dialektem – ani to ostatně nepotřebovali. Pouze vysocí úředníci, kteří prošli kaskádou obtížných státních zkoušek, byli schopni se spolu domluvit tzv. *úřednickou čínštinou* („*mandarínštinou*“), která byla jazykem císařského dvora v Pekingu. Vyslovovali ji sice s přízvukem rodného dialektu, to však nebránilo porozumění. Toto vše už je minulostí. Většina Číňanů, se kterými se setkáte, bude pravděpodobně slušně ovládat standardní čínštinu. *Putonghua* se už dnes skutečně stala společným jazykem Číny v pravém slova smyslu.

Standardní čínština *putonghua* se v angličtině běžně označuje výrazem *Mandarin Chinese* nebo prostě jen *Mandarin*. Takže můžete např. zaslechnout dotaz: *Can you speak Mandarin?* Překládat *Mandarin* do češtiny výrazem „mandarínština“ je zcela nevhodné (více viz kap. 3.6). HT

1.1.3 *Putonghua* v Hongkongu

Hongkong je zvláštní případ. Úředními jazyky jsou zde angličtina a čínština. Převládající varietou čínštiny, kterou se tu mluví, je kantonština. Donedávna bylo *putonghua* na ulicích Hongkongu slyšet jen zřídka, nyní se s ní setkáte všude. Tato skutečnost víceméně odráží politickou realitu: v roce 1997 vrátila Velká Británie Hongkong Čínské lidové republice, jejímž úředním jazykem je *putonghua*. Do Hongkongu z pevninské Číny každý den přijíždí množství turistů, úředníků a nových přistěhovalců. Obyvatelé Hongkongu sami cítí, že je v jejich vlastním zájmu mít alespoň povrchní znalost *putonghua*. Hlavním jazykem, kterým se mluví v Hongkongu, sice zůstává i nadále kantonština, dá se ale očekávat, že v příštích desetiletích množství imigrantů z pevninské Číny a pokračující integrace Hongkongu povedou i zde k výraznému šíření standardní čínštiny *putonghua*.

1.1.4 Standardní čínština v jihovýchodní Asii

Čínští přistěhovalci, kteří přicházeli do jihovýchodní Asie z pobřežních jihočínských provincií, si do nového domova přinesli své rodné jihočínské dialekty. Právě oni v průběhu první poloviny 20. století patřili mezi nejaktivnější podporovatele „Hnutí za zavedení národního jazyka“. Kdekoli se v jihovýchodní Asii usídlila dostatečně velká skupina čínských imigrantů, založili si školu. Vyučovacím jazykem nebyl jejich rodný dialekt, ale čínština pekingského typu. Proto je dnes v těchto zemích standardní čínština velmi běžná. Jejím šíření a udržování napomáhaly také filmy a populární hudba. V dnešním Singapuru je standardní čínština, která se zde nazývá 华语 [華語] **huáyǔ**¹⁰, jedním ze čtyř úředních jazyků. Místní vláda vede kampaně, aby Číňané (3/4 singapurského obyvatelstva jsou čínského původu) hovořili standardní čínštinou, a nikoli rozličnými dialekty. Pro ty, kdo cestují po jihovýchodní Asii (Malajsie, Vietnam, Kambodža, Indonésie), je standardní čínština prakticky stejně důležitá jako angličtina – je to *lingua franca*, kterou se lze dorozumět skoro s každým Číňanem v oblasti.

1.1.5 Čínština jako světový jazyk

„Nad zeměmi, kde se mluví čínsky, slunce nikdy nezapadá,“ říkával už otec Čínské republiky Sunjatsen. Nyní to platí více, než kdykoli předtím. V posledních dvaceti letech se tisíce mladých Číňanů usídlily ve Spojených státech, Kanadě, Evropě, Austrálii, na Novém Zélandu a v dalších částech světa. Mnozí z nich stále cestují mezi svým novým domovem a Čínou. Je mezi nimi i mnoho čínských intelektuálů. Jazyk, kterým se dorozumívají, je převážně standardní čínština. Pojem „intelektuál“ je dosti obtížné vymezit, protože pro různé lidi má toto slovo odlišný význam. Pro někoho je to prostě vzdělaný člověk. Avšak v tradičním čínském pojetí je intelektuálem ten, kdo je oddán službě společnosti, studiu historie a filozofie a koho zajímá kultura jako taková. Ten, komu v širším slova smyslu leží na srdci budoucí osud Číny. Těmito tématy se zabývají periodika, která obíhají po celém čínském světě: v ČLR, Hongkongu, na Taiwanu, v čínských intelektuálních diasporách ve Spojených státech, evropských zemích i jinde.

O postavení čínštiny jako světového jazyka se zasloužil také rozvoj internetu. Říká se, že na síti je dnes už více textů v čínštině než v angličtině.

1.1.6 Kdo mluví s přízvukem

Standardní čínština *putonghua*, jak už víme, se zakládá na pekingském dialektu. Mnoho lidí z celé Číny jí mluví bez jakéhokoli přízvuku, i když jejich rodným dialektem není pekingština. Určitě však uslyšíte i *putonghua* s celou škálou nejroztodivnějších akcentů. Mohou se mezi sebou odlišovat tak, jako

¹⁰ Znak v hranatých závorkách je tradiční, nezjednodušená varianta znaku – více o tradičních a zjednodušených znacích viz kap. 2.5. (pozn. LH)

např. britská angličtina od americké. Nejčastější příznaky, podle nichž poznáte, že *putonghua* není „čistá“, nýbrž nese nějaký nestandardní přízvuk, jsou tyto:

- (1) Mnozí mluvčí z jihu Číny nerozlišují zubné a retroflexní hlásky. Často vyslovují **sh** jako **s**, **zh** jako **z**, **ch** jako **c**. A tak můžete zaslechnout větu 我是中国人 „jsem Číňan“ vyslovenou místo správného **wǒ shì Zhōngguó rén** jako **wǒ sī Zōngguó yén**. Nejdřív vás to bude trochu plést, ale časem si zvyknete.
- (2) Mnozí mluvčí nepoužívají koncové **-r**, charakteristické pro pekingský dialekt. Slovo „trochu“ např. vysloví jako 一点 **yīdiǎn** namísto 一点儿 **yīdiǎnr**, slova „tady“ a „tam“ vysloví jako 这里 **zhèlǐ** a 那里 **nàlǐ** namísto 这儿 **zhèr** a 那儿 **nàr**. Někteří vynechávají **-r** i ve slovech, kde má být ve standardní výslovnosti povinně přítomno, např. „dítě“ namísto 小孩 **xiǎoháir** vysloví jako 小孩 **xiǎohái**.
- (3) Někteří mluvčí omezují užití tzv. *lehkého tónu*. Ve standardní čínštině se např. ve slově 漂亮 **piàoliang** „krásný“ druhá slabika vyslovuje bez tónu, ale někteří mluvčí ji vyslovují v původním čtvrtém tónu: **piào-liàng**.
- (4) V některých regionech mluvčí deformují tóny podle svého rodného dialektu. Druhý tón zní např. jako čtvrtý, čtvrtý jako první. To může být matoucí. Především se mohou poplést dvojice slov, které se liší pouze tónem, jako je 买 **mǎi** „kupovat“ a 卖 **mài** „prodávat“. Jestliže někdo vyslovuje **sh** jako **s**, pak 四 **sì** „čtyři“ může znít hodně podobně jako 十 **shí** „deset“.¹¹
- (5) Při cestách po Číně můžete zaslechnout mnoho dalších odlišností od standardu. Např. iniciální souhlásku **r** lidé vyslovují různými způsoby: 日本 **Rìběn** „Japonsko“ může být vysloveno jako *Yiben*, *Ibben*, *Zippen*, *Nippen* atd. Mnohé dialekty směšují **l** a **n**, takže můžete slyšet 兰 **lán** „orchidej“ místo 男 **nán** „muž“ a naopak. Někdo neodlišuje koncové nosovky **-n** a **-ng**, takže například příjmení 陈 **Chén** a 程 **Chéng** znějí stejně.

V posledních letech se v Pekingu na nejvyšších vládních postech objevilo velké množství úředníků ze Šanghaje. A tak mluva se šanghajským přízvukem je dnes téměř vizitkou důležitého vládního úředníka. Díky tomu prestiž šanghajštiny výrazným způsobem vzrostla. *Putonghua* se šanghajským akcentem je známa jako *Shangpu* nebo *Sangpu*, což je zkratka ze *Shanghai putonghua*, tedy „šanghajská putonghua“. Invaze populární kultury z Taiwanu a Hongkongu zase způsobila, že do standardní čínštiny proniklo množství výrazů z taiwanské čínštiny a kantonštiny.

Obecně vzato, tyto výslovnostní zvláštnosti nebrání vzájemné komunikaci. Spíše jen signalizují, jaký je rodný dialekt mluvčího. Jsou vnímány podobně, jako když např. Švéd nebo Ir mluví anglicky. Nebo vezměme příklad z češtiny: otevřené samohlásky prozradí Pražáka (který řekne „poletka“ místo „politika“).

¹¹ Kvůli nedbalé výslovnosti a kvůli čínskému zvyku dosti razantně nadsazovat ceny je často obtížné zjistit, jestli bylo k jednání nabídnuto **shísi** 十四 „čtrnáct“, nebo **sìshí** 四十 „čtyřicet“. (pozn. LH)

Číňané nejsou na „čistotu“ standardního jazyka příliš přísní. Zatímco u nás nebo v anglofonních zemích může být nespisovná či regionálním přízvukem poznamenaná výslovnost v některých situacích pokládána za lajdáctví, nevzdělanost, „vesničanství“ a třeba i signál nízkého sociálního původu, tak Číňané bez problému tolerují všechny možné akcenty. Standardní výslovnost se zpravidla naučí jen tolik, aby se vzájemně dorozuměli. Dalším pilováním se neobtěžují. Standardní jazyk je pro ně spíš jakýmsi abstraktním ideálem, symbolem národní jednoty a jazykem médií, než praktickou výslovnostní normou, o jejíž bezchybné zvládnutí by měli usilovat. HT

1.2 Problém převodu čínštiny do latinky

1.2.1 K čemu je dobrá transkripce

Čínské písmo není písmem hláskovým. Čínské znaky na rozdíl od latinky v zásadě nezachycují výslovnost.¹² Když chceme zapsat, jak se čínské znaky čtou, musíme si pomoci nějakým jiným písmem, které to umí – např. latinkou, azbukou atd. Výslovnost znaků budeme transkribovat, neboli přepisovat. Pod pojmem *přepis* nebo *transkripce čínštiny* tedy rozumíme způsob, jak zapsat zvukovou podobu čínštiny pomocí latinky (azbuku nechme stranou).

Přepis čínštiny do latinky má různá úskalí. Prvním je prostý fakt, že mnoho čínských hlásek v češtině ani v dalších jazycích psaných latinkou vůbec neexistuje. Jakkup tedy máme latinkou zachytit jejich znění? Odpověď zní: musíme se spokojit se zněním přibližným. Pokud bychom chtěli zachytit výslovnost přesněji, museli bychom se uchýlit k Mezinárodní fonetické transkripci (*International Phonetic Alphabet*, IPA), která používá celou řadu zvláštních symbolů. Pak je tu další problém, který má závažné praktické důsledky. Jak víme, latinka se užívá pro zápis spousty jazyků, které mají nejrozmanitější zvuky a hlásky. Není tedy divu, že se čtení jednotlivých písmen latinky jazyk od jazyka liší. Vezměme například písmeno *j*. Jinak se čte v češtině (*já*), angličtině (*Jack*), francouzštině (*beaujolais*) či španělštině (*jalapeño*). Když si jednotlivé země vytvářely svoje přepisy čínštiny, samozřejmě přihlížely k vlastním pravopisným zvyklostem. Anglický přepis je pak pohodlný pro rodilé mluvčí angličtiny, ale Čech s ním bude zápat. Sotva bude tušit, jak se má vyslovit **ch'ih**. Angličan si pro změnu bude těžko vědět rady se **ž** nebo **č**, které se objevují v přepisu českém: zmíněná slabika **ch'ih** se u nás přepíše jako **čch'**, přičemž apostrof znamená něco úplně jiného. Všichni společně se pak potýkají s tím, jak se jednotlivá písmenka latinky vyslovují v čínské abecedě *pinyin* (více se o ní dozvíte níže). Například zvuk, pro který *pinyin* používá písmeno *j*, se nepodobá zvuku žádného ze všech těch *j*, která již známe odjinud: překvapivě se čte podobně jako české **ř**. Ale co se dá dělat. Tak jako jsme se museli naučit, jak se *j* vyslovuje ve slovech *Jack* nebo *beaujolais*, budeme se muset správnou výslovnost naučit i v případě *Bejingu*.

¹² Čínské znaky do určité míry informaci o výslovnosti nesou. Žádné písmo přirozeného jazyka (a tedy ani čínské) nemůže být tvořeno nezávislými „obrázky“ bez jakékoli vazby na slova konkrétního jazyka. Pokud bychom každé slovo v jazyce chtěli vyjádřit obrázkem, bylo by jich tolik, že by nebylo možné si je všechny pamatovat. Naproti tomu zvuk (hlásek nebo slabik) je v každém jazyce zvládnutelné množství. Teprve využití fonetického principu svou ekonomičností umožnilo vznik opravdového písma. Tak i v čínských znacích je obsažen fonetický element (o znacích viz kap. 2). Drtivou většinu dnes užívaných znaků představují takzvané *fonogramy*. Ty se skládají z významové složky (*determinativ*) a fonetické složky (*fonetikum*). Fonetická složka však už dávno není spolehlivým ukazatelem výslovnosti (jazyk i písmo se během staletí neustále vyvíjejí a mění). Pro čtenáře této knihy je podstatné, že informace o výslovnosti znaku je v něm uložena takovým způsobem, že její praktická využitelnost je jen velmi malá. (pozn. LH)

Aby transkripce opravdu plnila svůj účel – tj. aby jednoznačně a jakžtakž věrně přenášela informaci o výslovnosti – je třeba splnit jednu důležitou podmínku: musíme si vybrat, kterou z mnoha existujících transkripcí budeme používat, a pak důsledně používat pouze tuto jednu. Dovedete si jistě představit, k jakému zmatku vede míchání transkripcí. Je to jako kdyby se na dopravních ukazatelích užívaly pro označení vzdáleností na střídačku míle a kilometry. Přesně to je ovšem situace, která dnes panuje na české informační dálnici. O tom ještě bude řeč. LH, HT

Když se Evropané dostali do styku s čínštinou, začali zapisovat její výslovnost podle pravopisných zvyklostí té země, ze které pocházeli. Tak vznikly transkripce francouzská, německá atd. Ke konci 19. století Herbert Giles upravil dřívější anglický přepis, který zhruba o čtvrtstoletí předtím vytvořil britský diplomat a sinolog sir Thomas Wade. Výsledná transkripce, známá jako Wade-Gilesova transkripce, se pak stala nejrozšířenějším přepisem nejen v anglicky mluvících zemích, ale i mimo ně. Můžeme se s ní příležitostně setkat ještě dnes, např. v knihách o čínské historii. Postupně ji však vytlačil *pinyin*. Wade-Gilesův přepis využívá apostrofy k označení přidechových souhlásek a horních číselných indexů k označování tónů (např. výslovnost znaku 清, v *pinyin*u přepisovaná jako **qīng**, se zde zapisovala jako **ch'ing'**). V publikacích, které nejsou vědeckého charakteru, se apostrofy a tónové indexy obvykle vypouštějí.

1.2.2 Než přišel *pinyin*

Také sami Číňané zkoušeli vytvořit různá fonetická písmena pro přepis výslovnosti čínských znaků. Takzvaná „Národní fonetická abeceda“ (čínsky *Zhuyin zimu*)¹³ byla přijata roku 1918. Její symboly, které svou hranatou formou připomínají japonskou slabičnou abecedu *katakanu* (viz obr. 1), se obvykle píší napravo vedle čínských znaků. Byly vytvořeny pouze pro označení výslovnosti znaků, nepoužívaly se pro psaní souvislého textu. Dosud se s tímto systémem můžete setkat ve slovnících a v některých taiwanských učebnicích.

ㄅ b	ㄆ p	ㄇ m	ㄈ f
ㄉ d	ㄊ t	ㄋ n	ㄏ h
ㄍ g	ㄎ k	ㄌ l	
ㄐ j	ㄑ q	ㄒ x	
ㄓ zh	ㄔ ch	ㄕ sh	ㄖ r
ㄗ z	ㄘ c	ㄙ s	
ㄚ a	ㄜ e	ㄛ o	ㄝ ei
ㄞ ai	ㄟ ei	ㄠ ao	ㄡ ou
ㄢ an	ㄣ en	ㄤ ang	ㄥ eng
ㄣ i	ㄨ u	ㄩ ü	ㄩ -r

Obr. 1 Národní fonetická abeceda a přepis jejích symbolů do *pinyin*u.

¹³ Někdy se pro ni užívá označení *Bopomofo*, nebo též MPS, tj. *Mandarin Phonetic Symbols*. (pozn. HT)

Všimněte si, že jedna značka někdy odpovídá jedné hlásce, někdy více hláskám. Např. slabika *huang* se rozloží na *h + u + ang*, zapsáno třemi symboly 广 × 尤. „Národní fonetickou abecedu“ vytvořila na počátku 20. století skupina filologů. Inspirovali se mj. rýmovými tabulkami z dynastie Song (960–1279), v nichž každá z 37 iniciál středověké čínštiny byla spojena s určitým znakem. Například znaky, jejichž čtení začínalo na **m-**, byly řazeny pod znak 明 **míng**; všechny znaky na **l-** se nacházely pod znakem 来 [來] **láí**. Grafické symboly „Národní fonetické abecedy“ jsou odvozeny z tahů čínských znaků. V některých symbolech je znak, z něhož pochází, zřetelně patrný: ㄅ [b] je odvozeno z 包 **bāo** „balit“; ㄉ [d] z 刀 **dāo** „nůž“; ㄋ [n] z 乃 **nǎi** „pak“; 尸 [sh] ze 尸 **shī** „mrtvola“; ㄊ [s] ze 私 **sī** „vlastní“; ㄩ [a] z 丫 **yā** „služka“; 日 [r] z 日 **rì** „slunce“; 又 [ou] z 又 **yòu** „zase“; 一 [i] z 一 **yī** „jeden“; 儿 [-r] z 兒 **ér** „syn“. V jiných případech původ symbolů tak patrný není: ㄓ [zh] je odvozeno z archaické formy znaku 之 **zhī**, což bylo přivlastňovací slove; ㄨ [u] je odvozeno z archaické podoby 五 **wǔ** „pět“; a ㄑ [ch] je vlastně radikál č. 60 彳 **chì** „levý krok“. Ačkoli se dnes již „Národní fonetická abeceda“ v praxi téměř nepoužívá, přesto je ve standardním kapesním znakovém slovníku *Xinhua Zidian* u každého znaku uvedena výslovnost nejen v *pinyin*, ale i ve značkách této abecedy, a to i v posledním vydání slovníku z roku 2004.

O něco později, v r. 1928, byl přijat jiný oficiální transkripční systém. Byl již založený na latince. Nazýval se *Gwoyueh romatzyh* (zkratka GR, v *pinyin* se píše jako *Guoyu luomazi*), neboli „Romanizační abeceda pro národní jazyk“. Tento přepis má jeden zvláštní rys: pro vyznačení tónu nepoužívá číslice nebo speciální značky, ale vtěluje tón přímo do hláskového zápisu slabiky. Podívejte se na následující tabulku, která porovnává zápis několika slabik:

	1. tón	2. tón	3. tón	4. tón
<i>pinyin</i>	guō	guó	guǒ	guò
GR	guo	gwo	guoo	guoh
<i>pinyin</i>	tān	tán	tǎn	tàn
GR	tan	tarn	taan	tann
<i>pinyin</i>	qīng	qíng	qǐng	qìng
GR	ching	chyng	chiing	ching

Naučit se tento systém je dosti obtížné. Na rozdíl od *pinyin* ale jasně odráží fakt, že pokud se slabika vyslovuje v jiném tónu, jedná se opravdu o *jinou slabiku*. Např.: 买 **mae** „kupovat“ a 卖 **may** „prodávat“ jsou na první pohled dvě odlišná slova. V *pinyin* to není tak patrné: 买 **mǎi** a 卖 **mài**. Odlišná „písmenková“ podoba slabik, které se liší tónem, usnadňuje studentovi zapamatování správného tónu u každého nového znaku. Říkávalo se, že studenti zpočátku přepis GR nenávidí, a pak na něj přísahají. GR má své zastánce dodnes, ale dávno již ztratil své pozice ve prospěch *pinyin*.

Patříme k mluvčím evropských jazyků, ve kterých se tóny nevyskytují. Je pro nás obtížné přijmout představu, že určitý melodický průběh je nedílnou součástí slova a že je právě tak důležitý jako hlásky, z nichž je slovo utvořeno. Neboli: že rozdíl mezi **tan** vysloveným stoupavě a **tan** vysloveným klesavě je pro Číňana stejně velký, jako je pro Čecha rozdíl mezi **pes** a **les**. Tón vnímáme spíše jako nějakou „parádu“ navíc, kterou jde v případě potřeby zanedbat. Avšak tón na čínské slabice je jako kostka cukru vhozená do horkého čaje: chvíli míchejte a pak ji zkuste vylovit... Přepis GR tuto vlastnost tónů velmi dobře vystihuje. Podrobněji o tónech viz kap. 5. HT

Občas můžeme narazit na některé modifikace GR, třeba na systém, který na základě GR vyvinul čínský lingvista a učenec Lin Yutang. Mění v něm způsob zápisu některých tónů, např. slabiky zapisované v GR jako **ching**, **chyng**, **chiing**, **ching** se nově psaly jako **ching**, **chirng**, **chiing**, **chingh**. Existuje také hybrid *pinyin* a GR: **qing**, **qirng**, **qiing**, **qingh**. Dosah těchto rozličných pokusů je nicméně minimální.

1.2.3 Pinyin

V minulosti tedy existovala řada různých transkripcí. Říkávalo se, že sino-logové musí být jako hudebníci, kteří skládají hudbu v určité tónině, ale bez potíží ji umí transponovat do tóniny jiné. Vydávaly se celé publikace obsahující srovnávací tabulky čínských slabik zapsaných v různých přepisových systémech. Ještě v roce 1968 si kdosi postěžoval: „Protože transkripcí je tak velké množství, bylo by nanejvýš obtížné udělat přehled byt' jen těch nejužívanějších.“ Tomu je už naštěstí nadobro konec. Standardním přepisem čínštiny se stal *pinyin*.

Pinyin (拼音 **pīnyīn**) není „anglický přepis“, jak se někteří lidé mylně domnívají. Byl vyvinut samotnými Číňany. Vznikl v rámci jazykové reformy nastartované brzy po vzniku ČLR. Státními orgány byl schválen r. 1958. Je oficiální normou pro přepis výslovnosti čínských znaků. V roce 1982 jej přijala Mezinárodní organizace pro normalizaci (ISO) jako mezinárodní normu přepisu čínštiny do latinky. Je již dávno bez větších výhrad používán po celém světě. Funkce a šíře užití *pinyin* postupně přerostly úlohu pouhého pomocného systému, objevujícího se jen ve slovnících a učebnicích. V ČLR na *pinyin* narazíte prakticky na každém kroku: objevuje se bok po boku s čínskými znaky na bankovkách, na titulech knih, na označeních ulic, na vývěsních štítech, na billboardech a reklamách atd. Lze ho proto s určitou nadsázkou pokládat za paralelní systém čínského písma. Měli byste vědět, že *pinyin* není v pravém slova smyslu transkripce. Účelem transkripce je relativně přesné zachycení zvuků, což *pinyin* zase tak moc nečiní. Neslibujte si od něj, že z něj vyluštíte čínskou výslovnost. Je to spíše ucelený pravopisný systém, který bere v úvahu řadu dalších věcí než jen věrnost zvuku – například praktičnost (z úsporných důvodů někdy vynechává určitou hlásku, nebo píše stejným písmenkem hodně odlišné zvuky atd.). Je proto lepší mluvit o *pinyin* spíše jako o *abecedě*, než jako o *přepisu* či *transkripci*. HT

1.2.4 Český přepis¹⁴

Čeština nejprve spontánně přejímala přepisy čínských slov a jmen v podobě, ve které k nám z různých evropských jazyků přicházely. Někdy se upravilo psaní podle našich pravopisných zvyklostí, nebo se utvořily domácí podoby. Jako příklad uveďme *Peking* (čínskými znaky 北京, v *pinyin*u **Beijing**), *Šanghaj* (上海 **Shanghai**), *Kanton* (广州 **Guangzhou**), *Sunjatsen* (逸仙 **Sun Yixian**) nebo *Čankajšek* (蒋介石 **Jiang Jieshi**). Živelné přejímání čínských slov prostřednictvím různých transkripcí, které byly vytvořené pro jiné jazyky než češtinu, přímo volalo po vypracování domácí české transkripce. Ve 30. letech 20. stol. zpracoval sinolog Jaroslav Průšek první ucelený systém, který však měl určité nedostatky. V roce 1951 pak sinolog a fonetik Oldřich Švarný vytvořil tzv. standardní českou transkripci, která se používá dodnes. Českou transkripci poznáte od *pinyin*u na první pohled. Jednak podle české diakritiky: **čcheng**, **šan**, **žao** atd. Dále podle spojovníku, kterým se oddělují slabiky uvnitř slova: **tchaj-t'i**. V *pinyin*u se slabiky jednoho slova píše dohromady: **taiji**. Pouze tehdy, když je pro rozdělení slova na slabiky více možností, se mezi slabiky vkládá apostrof.¹⁵

V současné době se v českých textech používají transkripce dvě: standardní česká transkripce a *pinyin*. V beletrii, poezii a populárně naučné literatuře bývají čínská slova obvykle přepisována českou transkripcí. V učebnicích a slovnících se užívá *pinyin*. V ostatních textech je situace, řečeno velmi jemně, „pestrá“. Podle našeho názoru by se zde měl používat výhradně *pinyin*. Jaké důvody nás k tomu vedou? Jak už bylo řečeno výše, vyslovuje se latinka v různých jazycích různě. Musíme si tudíž vybrat, jestli je pro nás důležitější forma psaná (tj. abychom čínská slova zapsali tak, jak je píše sami Číňané a jak se píše prakticky na celém světě, to jest *pinyinem*), nebo jestli nám půjde o co nejbližší vystižení čínské výslovnosti na základě českých pravopisných zvyklostí (tj. aby se naše výslovnost, když zápis přečteme, blížila té originální, čínské). V rámci jednoho textu je každopádně nutné dodržovat jednotu zvoleného systému přepisu.

Vzhledem k významu internetu a psaných médií se nám snahy za každou cenu převádět čínská slova z *pinyin*u do českého přepisu jeví jako velmi problematické. Důvodů je několik. S českou transkripcí jsme odkázáni pouze na zdroje v češtině. Těch je pochopitelně na internetu i v psané světové produkci jen zanedbatelný zlomek. Pokud se tedy někdo bude chtít dozvědět další informace o osobách či místech, jejichž jména budou zapsána v české transkripci, musí si je znovu převést zpátky do *pinyin*u. Při tomto dvojitém převodu může snadno dojít k chybě. Někdy ani není

¹⁴ Kapitola 1.2.4 v Kaneově originále není. Autorem jejího textu je LH.

¹⁵ To je třeba případ šanghajskeho buddhistického chrámu **Jing'an si**: vzhledem k tomu, že existují slabiky **jing** i **jin**, slabiky **an** i **gan**, tak by bez apostrofu nebylo jasné, jak první slovo rozdělit na slabiky. V praxi však běžně narazíte na situace, kdy není jasné, jak slovo rozdělit – a přesto apostrof použit není, např. se píše **Jingan si**. (pozn. LH)

jasné, jakou transkripci autor původně zvolil, nebo zda neudělal nějakou chybu. Dovolujeme si tvrdit, že např. v přívalu článků o Číně, kterými nás české noviny zaplavily během olympiády (HN, LN, MfD...) jsme nenarazili téměř na žádný, který by měl přepis čínských slov a jmen bez chyb.¹⁶ Nezanedbatelný není ani faktor efektivnosti – převádění do české transkripce je v kontextu časového tlaku během každodenní redaktorské práce zbytečná obtíž navíc. Poslední argument pro používání *pinyin*, který uvedeme, je pak z našeho pohledu zcela zásadní: jedná se o univerzální a celosvětově přijatý standard, který si sami Číňané zvolili pro přepis svého znakového písma. Jeho používání z pochopitelných důvodů prosazují: když budou všichni užívat *pinyin*, čínská slova a jména se budou všude psát stejně, což je více než praktické. Nebude pak docházet k tomu, co je u nás pořád k vidění: že se v rámci jednoho odstavce (a někdy i jediné věty) objeví *pinyin* i česká transkripce. V horším případě i zkomoleniny, které jsou důsledkem pokusů „počestit“ původní *pinyinovou* verzí. Asi ještě chvíli potrvá, než český uživatel přestane „stínový box“ označovat jako „tai-či“ (*pinyin*: **taiji**, Wade-Gilesův přepis: **taichi**, správný český přepis: **tchaj-t'i**), nebo než ze stránek novin vymizí podivné formy jako „Tiang Dze Ming“ (*pinyin*: **Jiang Zemin**, správný český přepis: **Ďiang Ce-min**).¹⁷ Tyto a podobné jiné zkomoleniny jsou důsledkem souběžného užívání dvou různých standardů.

Výhodou české transkripce je jistě to, že relativně přesně vystihuje výslovnost čínštiny. Staví na výslovnostních zvyklostech zavedených v českém užití latinky. Český mluvčí tedy *vysloví* čínské slovo zapsané touto transkripcí poměrně přesně. To samozřejmě vítají např. televizní a rozhlasoví komentátoři. Pokud mají v textu slovo zapsané v *pinyin*, jsou z něj rozpačití. Často jej vysloví způsobem, z kterého se sinologům ježí vlasy. Kromě toho – protože česká transkripce staví na domácích pravopisných zvyklostech – nepůsobí v českém textu cizorodě. Hodí se tedy např. do překladů poezie a krásné literatury (ač i v beletrii, obzvláště v pracích mladší generace překladatelů, se začíná objevovat *pinyin*). S tím lze souhlasit. Ale v psaných textech, na mapách (!) a vůbec všude tam, kde je důležitá funkce psané formy coby nositele pokud možno jednoznačné informace, tam bychom měli dávat přednost *pinyin*. Ve vědě, výuce a ve slovnících k tomu už došlo.

Na obhajobu české transkripce se někdy uvádí, že *pinyin* je nám „cizí“.

¹⁶ Redaktoři týchž českých médií se přitom před pár lety velmi dotčeně pozastavovali nad tím, jak mohli jejich američtí kolegové jméno našeho tehdejšího prezidenta číst „Váklaf Hejvl“. (pozn. LH)

¹⁷ Odstrašujícím příkladem budiž – možná poněkud překvapivě – speciální vydání české verze časopisu *National Geographic* „Čína“ z května 2008. Na pouhých dvou stranách (str. 148–149) napočítáte v popisech u fotografií celkem tři transkripce – jméno osoby je v české transkripci, ale místo, odkud pochází, je v *pinyin*. K tomuto zmatku se pak přidávají i vyložené chyby (např. provincie **Hebei** je tu jednou uvedena správně, a jednou jako „Hebej“). (pozn. LH)

Např. *zhouský* prý působí na čtenáře cizeji než *čouský*. Tento argument je však sporný. Už několik generací studentů čínštiny vyrostlo na učebnicích užívajících *pinyin*. Řada nesinologů (turisté, obchodníci atd.) má dnes možnost pobývat v Číně. Ani ti už *pinyin* jako cizí nevnímají. Do jisté míry jde tedy o věc zvyku. A co se týká často připomínaných potíží s ohýbáním čínských slov podle českých gramatických zásad, tak tím, že místo Zhou napíšeme „Čou“, problém nevyřešíme.

Jako vše nové i *pinyin* může zpočátku působit českým uživatelům potíže. Řada písmen se v něm totiž vyslovuje jinak než v češtině. Možná si domyslíte, že **sh** se bude číst zhruba jako české **š**. Těžko vás však napadne, že **zh** se vysloví podobně jako **dž** ve slově „džem“ (česká transkripce pro zápis této hlásky používá **č**). O exotických **q** nebo **x** ani nemluvíme (v české transkripci je přepíšeme jako **čch** a **s**, ale skutečná výslovnost je dosti jiná). Jsme však pevně přesvědčeni, že jak se Čína stává více a více součástí i našeho světa, výslovnostní a pravopisná pravidla *pinyin*u vejdu postupně do obecného povědomí. Tak jako nepíšeme „Džordž Buš z Uošingtnu“, analogicky nemá smysl, abychom jméno čínského prezidenta, které je **Hu Jintao**, počesťovali na **Chu Ťin-tchao**. Obdobně jako proběhla návštěva „George Bushe a Condoleezy Riceové“, stejně úspěšně dovede naše země přivítat i „**Hu Jintaóa a Wen Jiabóa**“. Zde je namísto připomenout, že i taková angličtina či francouzština byly před určitou dobou pro české čtenáře podobně exotické jako dnes čínština. Ve starších překladech se to jen hemžilo poznámkami o výslovnosti. Tak jako by na nás dnes působil komicky „Ould Šetrhend“, budeme jednou podobně komicky vnímat i dnešního **Chu Ťin-tchaoa**. Věříme, že pojmy jako „dynastie **Qin**“, „město **Chongqing**“ či „cvičení **qigong**“ se stanou autorům textů i čtenářům stejnou samozřejmostí jako *Cambridge*, *Jules Verne* nebo *beaujolais*. A že si s jejich výslovností nějak poradí nejen novináři a hlasatelé.

Ještě zmiňme, že *pinyin* je graficky poměrně jednoduchý – např. v něm nenajdeme diakritické značky (tónové značky se v nečínském prostředí vynechávají), objevující se v různých regionálních transkripcích. I to je jedním z důvodů, proč ve většině zemí *pinyin* již nahradil národní transkripce.

Podrobnější návod jak číst jednotlivá písmena *pinyin*u najdete v kapitole 5. Těž lze nahlédnout do publikace Ľubicy Obuchové: *Číňané 21. století. Dějiny – tradice – obchod* (s. 42–46) nebo do sborníku *Transkripce čínštiny* H. Třískové. Pohodlný automatický převod mezi třemi transkripcemi (*pinyin*, česká transkripce, anglická transkripce) nabízí aplikace na internetové stránce: www.cinstina.cz. Podívejte se také na www.pinyin.info. LH

1.3 Učíme se čínsky

1.3.1 Umět aspoň trochu čínsky

Ne každý se chce stát rovnou profesionálním tlumočnickem nebo třeba vládním úředníkem, pro kterého je čínština prostředkem k dosažení vysněné kariéry. Mnoho lidí vystačí s tím, že se naučí jen to nejnужnější, aby bez zbytečných komplikací zvládli základní konverzaci. K nim budete možná patřit i vy. Ve světě se dnes nabízí velké množství kurzů, zejména pro začátečníky, takže jistě budete mít z čeho vybírat. Možná se zachytíte nejen drápkem, ale čínština vás lapí celé (tak jako mnoho jiných). V tom případě máte před sebou titánský úkol. Anebo se spokojíte se dvěma třemi stovkami slov a několika tucty frází. Tak či onak, je mnohem lepší znát alespoň něco málo než vůbec nic. Ať už budete v Číně pobývat, anebo se budete stýkat s čínskou komunitou mimo Čínu, bude pro vás všechno mnohem zajímavější než pro ty, jimž jsou čínský jazyk a čínská kultura zavřenou knihou.

1.3.2 Jak začít

Na nespočetných středních školách, univerzitách i ve večerních kurzech po světě se tisíce, ba deseti tisíce lidí učí čínštině. Také vysoké školy a jazykové školy v Číně jsou plné cizinců, kteří se o to snaží. A většinou mají velice dobré výsledky. Je jim k dispozici velký výběr učebnic a dalších učebních pomůcek. Dnes už není problém se do Číny podívat a stejně tak není složité se tam pustit do studia čínštiny. Můžete se však také začít učit čínsky v kterémkoli větším městě na světě. Stačí se jen podívat na nabídku večerních kurzů na místních středních a vysokých školách. Jestli máte vyšší ambice, jděte na univerzitu. V České republice se obor sinologie studuje v Ústavu Dálného východu na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, dále najdete obor čínská filologie na Katedře asijských studií Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, nově též na Masarykově univerzitě v Brně. Výukou čínštiny pro veřejnost a propagací čínské kultury se také zabývá Konfuciova akademie při Univerzitě Palackého v Olomouci. Kromě toho mnoho jazykových škol po celé České republice organizuje kurzy čínštiny. Pokud se tedy chcete začít učit čínsky, máte i u nás dost příležitostí k tomu, abyste učinili první krok.

1.3.3 Mám se učit i psát?

Ke studiu čínského písma je potřeba nemalého úsilí a nemalého objemu času. A jak je to s mluveným jazykem? Je také tak náročný? A jestlipak se můžu učit jen mluvenou čínštinu, a se znaky se vůbec netrápit? Stručná odpověď je: ano i ne. Upřesněme to. Výzkumy ukázaly, že studenti, kteří se pilně učili výhradně jazyk mluvený, byli schopni se dorozumět mnohem dříve než ti, kteří se učili mluvenému i psanému jazyku najednou. Výhody jsou ale pouze

krátkodobé! Studentům, kteří se učí zároveň i psát, se prostřednictvím znaků před očima zhmotňují morfémy – stavební kameny, ze kterých je čínština v zásadě vybudovaná. Tito studenti jsou po dosažení základní jazykové úrovně (což jim může trvat trochu déle) schopni vstřebat pokročilou slovní zásobu čínštiny mnohem rychleji než ti, kteří se znaky neučí. Jinými slovy, v mluveném jazyce se můžete dostat na určitou úroveň, aniž byste se museli učit čínské písmo, ale těžko pak pokročíte výše. Navíc, kromě učebnic ani neexistují texty, které by byly psány jen *pinyinem* a pomohly vám rozšiřovat slovní zásobu. Existují samozřejmě učebnice pro základní školy, v nichž najdete texty, kde je výslovnost znaků pod řádky uvedena. Je to ale jen pomůcka, aby se školáci naučili znaky správně číst. Tyto učebnice jsou navíc poněkud vzdáleny skutečné jazykové praxi. Jestliže se tedy opravdu chcete čínštině dlouhodobě věnovat, měli byste se znaky učit hned od začátku, byť by se vám mohlo zdát, že postupujete pomalu. Žijete-li v prostředí, kde se mluví čínsky, vaše znalost mluvené čínštiny jistě rychle předhóní znalosti získávané ve školní lavici, kde strávíte spoustu času trápením se znaky. Pokud se však chcete pustit s Číňany do skutečné konverzace, která bude mít jistou úroveň (tedy do něčeho víc, než je smlouvání na tržišti), budete v každém případě potřebovat „vyšší“ slovní zásobu. A tu lze získat právě jen četbou textů ve znacích a hledáním ve slovnících (ve kterých bez znalosti znaků nic nenajdete).

1.3.4 Jak dlouho mi potrvá, než se naučím čínsky?

Je stále běžnější, že slyšíme cizince v Pekingu nebo v Šanghaji mluvit čínsky. Někdy i v televizi. Je tedy zřejmé, že čínština se naučit dá – a to dokonce dost dobře! Ale *jak? A jak dlouho* to bude trvat? Na to se budoucí studenti ptají nejčastěji. Dotaz by ale měl správně znít trochu jinak: jak dlouho mi to potrvá, než dosáhnu takové či onaké jazykové úrovně? Mnohým lidem totiž stačí ke spokojenosti, že ze sebe dovedou vypravit pár jednoduchých slov. Vy směřujete výš a chcete studovat čínštinu na vysoké škole? Kurzy, které se nabízejí, jsou obvykle tříleté. Studium jazyka v nich bývá kombinované se studiem čínské literatury a kultury.

Diplomaté potřebují speciální školení. Tak pro úředníky vysílané z USA do Číny již dlouho platí kritéria, která stanovil Institut pro diplomatické pracovníky Spojených států (*Foreign Service Institute*, FSI). Pro libovolný jazyk se zde rozlišuje pět jazykových úrovní. Jazyk mluvený a jazyk psaný se posuzují odděleně. Pro mluvený jazyk jsou stanoveny tyto úrovně: S1 = schopnost základní konverzace, S2 = schopnost všeobecné konverzace, S3 = schopnost základní profesionální komunikace, S4 = schopnost profesionální komunikace, S5 = komunikační schopnosti na úrovni rodilého mluvčího. Obdobně jsou stanoveny úrovně R1 až R5 pro čtení. Od zaměstnanců ministerstva zahraničních věcí se očekává taková jazyková úroveň, jaká odpo-

vídá jejich pracovnímu zařazení. Diplomaté zabezpečující každodenní chod zastupitelských úřadů by měli zvládat úroveň S3 a R3. Aby úředníci dosáhli této úrovně, navštěvují speciální jazykové kurzy, jejichž délka závisí na konkrétním jazyku. Tak například k dosažení úrovně S3 a R3 ve francouzštině a většině dalších západoevropských jazyků je zapotřebí 520 vyučovacíh hodin. Pro získání téže úrovně v čínštině, japonštině či korejštině je však nutné absolvovat 2 400 hodin výuky, tedy skoro pětkrát tolik! Tříletý jazykový kurz na univerzitě většinou obnáší zhruba 500 jazykových hodin. To tedy představuje pouhých 20 % času potřebného k tomu, aby diplomat v čínštině dosáhl požadované jazykové úrovně. Připravte se na to, že čínština se vám bude učit pětkrát pomaleji než třeba francouzština a jiné evropské jazyky.¹⁸ Pouť k ovládnutí čínštiny na vysoké úrovni je velmi dlouhá...

1.3.5 HSK – Zkouška z čínštiny jako cizího jazyka

Ačkoli se v mnohých amerických státních úřadech pro posuzování jazykové úrovně stále užívá výše popsaný systém vyvinutý ve FSI, tak i v USA se stále více prosazuje standardizovaná jazyková zkouška, kterou v roce 1992 zavedli v ČLR. Čínsky se nazývá 汉语水平考试 *Hanyu Shuiping Kaoshi*. Označuje se zkratkou HSK. Této „Zkoušce z čínštiny jako cizího jazyka“ se někdy říká „čínský TOEFL“. Měli by k ní směřovat všichni zahraniční studenti studující v Číně. HSK se také užívá jako diagnostického testu. Podle výsledků se stanoví, kde má student rezervy, např. zda se má zaměřit na zlepšení výslovnosti, poslechu, psaní atd. Za jeden rok studia v Číně „na plný úvazek“ (což představuje 4 jazykové hodiny denně po dobu 40 týdnů, celkem tedy asi 800 hodin) by student měl zvládnout tzv. „základní úroveň“. Jestliže uspěje u závěrečné zkoušky, může navštěvovat vyšší kurzy a o rok později se pokusit složit zkoušku pro „středně pokročilou úroveň“. Jestliže uspěje i zde, může začít studovat na některé čínské univerzitě jakýkoli humanitní obor, např. čínskou literaturu nebo historii. Tzv. „pokročilá úroveň“ HSK je určena zájemcům o tlumočení, překládání nebo profesionální výuku čínštiny. Ta vyžaduje další rok studia.

Zkušenosti ukazují, že HSK je výborná zkouška pro ty, kdo studují čínštinu přímo v Číně. Bohužel je ale značně náročná pro studenty, kteří nemají možnost dlouhodobě pobývat v čínském jazykovém prostředí. V současné době existuje možnost skládat HSK na „základní úrovni“ i v zahraničí (v ČR např. na Univerzitě Palackého v Olomouci). Tak či onak, chcete-li se věnovat historii a užívat přitom originální čínské prameny, anebo máte v úmyslu studovat čínskou literaturu či filozofii na vysokoškolské úrovni, je pro vás absolvování všech úrovní HSK tou správnou cestou.

¹⁸ V klasifikaci FSI čínština spolu s japonštinou, korejštinou a arabštinou náleží do čtvrté, tedy nejtěžší kategorie. Českého čtenáře možná potěšíme informací, že čeština a další slovanské jazyky jsou zařazeny do skupiny pouze o jeden stupeň níže. (pozn. LH)

1.3.6 Jak se v minulosti cizinci učili čínsky

Nejstarší popis čínštiny, který jsem objevil v anglických pramenech, napsal biskup John Wilkins z Chesteru v r. 1668:

„Co se týká znaků jazyka kathajského, o kterých se toliko po světě rozpráví, tak ti, kteří v té zemi po mnoho let pobývají ráčili a jazyk kathajský za srozumitelný sobě mají, v něm přemnohou těžkost nacházejí...

Především mnohočetnost znaků a slov, kterých se počítá k osmdesáti tisícům, ale jak též někteří praví až sto dvaceti tisícům, a kterých ne méně než osm až deset tisíc musí člověk znáti, nežli lze o něm říci, že zná čísti, nebo než je jimi schopen svou myšlenku vhodně vyjádřiti.

Tyto znaky jsou podivně složité a nadmíru obtížné ve svém obraze...

Ku složitosti a prapodivné zamotanosti znaků nelze, jak mně se to jeví, naléztí prázdné podobnosti mezi jejich podobou a podobou věcí, kteréž zobrazují, ba ani žádných podobností či opaků mezi nimi a ani žádných možných vysvětlení k odvození.

Dále musíme přidati souzvučnost převelikou tohoto jazyka, jehož každé slovo má rozličných významů, některá ne méně než dvacet či třicet. Alvarez Semedo odvozuje z tohoto, že se jedná o jazyk složitější než kterýkoli jiný ve světě.

Obtížnost vyslovování jest v tom, že každá ze slabik (tak kupříkladu *ko*) má ne méně nežli deset rozličných způsobů vyslovování, o čemž nás zpravil jeden autor, a má více než třicet významů v jazyce anámském¹⁹, jak ukazuje Alexander Rhodes ve *Slovníku*. Rozličnost melodií těchto jest obtížná až tak, že jest nemožno ji napodobit. Slabika *ba*, dle rozličných svých melodií, má šestero rozličných významů, z nichž žádný není blízký ni příbuzný jeden ku druhému. Ani nejbystřejší z těch, kteří jazyk ovládají, nejsou schopni vyslovovat zcela správně bez pokoušení a repetici několikerých, aby objasnili, co na mysli mají; ba někdy nemohou nežli prstem do vzduchu, na stůl či stěnu obrázek znaku nakreslit...

Jest nutno uznat, že velikou výhodou oproti jazyku latinskému jeví se absence deklinací u slov, kterážto nahrazena slovcemi činí gramatiku čínskou mnohem jednodušší, nežli tomu jest u latiny.“

Mně osobně se líbí formulace „ti, kteří jazyk kathajský za srozumitelný sobě mají“ (i když pro biskupa Wilkinse tento obrat ve skutečnosti znamenal „ti, kteří *tvrdí*, že mu rozumí“) a také „souzvučnost převeliká“, čímž ctihodný biskup mínil homofonii slov. Některé věci se prostě nemění.

První nám známé „odborné“ pojednání o čínském jazyce v češtině se objevilo v knize *Způsoby, mravy a mínění Činů a Kochin-Činů: s podotknutím zemského zřízení a náboženství jejich*. Praha: Krameriovi dědicové, 1810. Kniha byla přeložena z francouzštiny, autor ani překladatel nebyli uvedeni.²⁰

¹⁹ Tj. vietnamština. (pozn. EJ)

²⁰ Text nejspíše vycházel z kompilace *Mémoires concernant l'histoire, les sciences, les arts, les mœurs, les usages etc. des Chinois. Par les Missionnaires de Peking*. 6 svazků. Paris: Nyon, 1776–1780. (pozn. LO)

„Řeč čínská nemůže se žádné, ani živé ani mrtvé řeči přirovnati. Nemá žádnou abecedu z písmen sestávající jako jiné [jazyky], z jejichžtoby spojení sylaby, z těch zase slova povstaly, nýbrž jejich celá řeč pozůstává v tolika vyobrazeních, kolik slov v celé řeči se vynachází. Podobně nemají Činové všichni stejnou řeč, nýbrž ona se dle rozličnosti stavu drží, a dělí se v řeč všeobecnou, ji sprostý lid užívá a jest hrubá a nepřijemného zvuku; a zase [se] dělí v rozličný způsob mluvení, jak v které krajině v zvyk vyvedino. Z té příčiny cizozemec nikdy dokonalosti v té řeči nedosáhne, poněvadž ani obyvatelé čínští vesměs sobě nerozumí, skoro každá vesnice má svůj vlastní v řeči způsob... Učených řeč sotva přes třista třidcet několik počátečních slov v sobě obsahuje, má ale zase nesčíslnou sílu mnohovyznamenávajících akcentů, dobře padá do sluchu, jest krátká, dobře spořádaná a vejslovná, tak že s potěšením jak čísti tak i slyšeti se dá. Jakžkoli málo slov v sobě obsahuje, ... předce zřízením zvuku a jiným hlasu zjinačením neskončeně se množí. Jest v Číně [řeč] mrtvá co u nás latinská a řecká, a tou řečí všecka písmena a věci důležité sepsané jsou. Největší těžkost přitom jest, že Činové jako jiní národové písmenami nepiší, nýbrž slova rozličnými karaktery a vyobrazeními vyznamenávají... Mnozí z mužů v čínské řeči sběhlých kladou počet těch charakterů na 80.000, kdo z nich toliko 20.000 jich pochopí, již za vysoce učeného muže držán bývá, poněvadž tím prostředkem v stavu jest mnohé knihy čísti.“

Jezuitský misionář Matteo Ricci, nejproslulejší adept čínštiny v dávné minulosti (zemřel v Pekingu roku 1610), se učil znaky za pomoci komplikovaného mentálního schématu, kdy si jednotlivé části znaků vizualizoval jako předměty v pokoji. Muselo to fungovat, když čínské dvorské úředníky oslňoval schopností opakovat dlouhé klasické texty – a to i pozpátku!

V r. 1759 se do Pekingu vypravil jistý James Flint, aby hájil obchodní zájmy Britů. Byl zatčen a uvězněn na tři roky za to, že vstoupil do oblastí, které nebyly zpřístupněné cizincům, a také za to, že se bez povolení čínských úřadů učil čínsky.

Profesor Herbert Giles v úvodu k *Čínsko-anglickému slovníku* (1892) poznamenal: „Poučený pozorovatel se nezdráhá uvést, že vypořádat se s jazykem čínským si vyžaduje věk Metuzaléma. Přesto však obyčejný Číňan prakticky ovládne čínštinu za dobu kratší nežli lidský život. Cizinec je samozřejmě v nevýhodě, začíná se ji učit až později během svého života... přesto již dnes není nutno pokládat ovládnutí čínštiny za nespílitelný úkol.“

Sir Walter Hillier v r. 1907 ujistil čtenáře své knihy *Čínský jazyk a jak se mu naučiti*:

„Z toho, co bylo řečeno výše, lze dovodit, že rozšířený názor o nadobyčejné obtížnosti jazyka čínského je oprávněný, leč plynulost v mluvené řeči je dosažitelná pro většinu těch, kteří věnují nutné úsilí k jejimu ovládnutí. Překlad čínského textu do cizího jazyka pak není mimo schopnosti žádného pilného studenta.“ Dále však sir Hillier poznamenává: „Teoreticky není mluvená čínština obtížný jazyk k naučení. ... Avšak zatímco v Žaponsku snad žádnému cestovateli netrvá ani dva měsíce, než bez většího úsilí vstřebá dostatečnou zásobu slov, kterou potřebuje pro sdělení svých přání, Čínu cestovatel opouští po několikaměsíčním putování s tím, že krom několika hrubostí, jež mu utkvěly v paměti, neb je slyšel na každém kroku, o jazyce čínském neví kolem a kolem nic.“

Když známý sinolog C. P. Fitzgerald v r. 1924 přijel do Číny a zmínil se o svém úmyslu naučit se čínsky, varovali ho dlouhodobí usedlíci v Šanghaji, že „ti, kdo se učí čínsky, zešílí“.

Do studia čínštiny se v té době pouštěli pravděpodobně jen misionáři, učenci, státní úředníci a pár excentriků. Teprve během druhé světové války vyvstala v USA potřeba rychle naučit příslušníky armádních složek základy čínštiny. To vedlo k vytvoření efektivní a praktické metodiky výuky čínského jazyka.²¹ Ve Velké Británii a USA vyšla řada učebnic, na univerzitách začaly vznikat katedry sinologie. V Číně samotné se začaly pořádat jazykové kurzy a vycházet učebnice pro cizince v 50. letech 20. století. Některé z těchto učebnic odrážejí politické excesy své doby.

TO
THE MEMBERS OF H.B.M. CONSULAR SERVICE
IN CHINA
AND OTHER STUDENTS OF THE CHINESE LANGUAGE
THIS DICTIONARY
IS SYMPATHETICALLY OFFERED
IN THE HOPE
THAT IT MAY LIGHTEN THE BURDEN
OF WHAT MUST ALWAYS BE A TOILSOME TASK

Obr. 2 Stránka s věnováním z Gilesova *Čínsko-anglického slovníku*, kde stojí: „Tento slovník je s účastí věnován členům konzulárních služeb Jeho Veličenstva v Číně a dalším studentům čínštiny v naději, že jim ulehčí břemeno, které i tak bude namáhavým úkolem.“

1.3.7 Jak se cizinci učí čínsky dnes

Pro minulou generaci bylo studium čínštiny exotickým koníčkem. Dnes je to velký byznys. Pekingský jazykový institut (čínsky *Beijing yuyan xueyuan*), který je už po několik desetiletí hlavním zařízením zabývajícím se výukou cizinců a vydáváním jazykových učebnic, byl povýšen na univerzitu (čínsky *Beijing yuyan wenhua daxue*). V dnešní Číně již asi jen stěží najdete univerzitu, která by nenabízela kurzy čínštiny pro cizince. Všude je k mání dostatek učebnic, slovníků, kazet, cédéček, videí a dalších pomůcek. Čínská vláda založila Národní úřad pro výuku čínštiny pro cizince (*Han Ban*), který pořádá výše zmíněnou „Zkoušku z čínštiny

²¹ Tehdy vznikl tzv. *Yaleský přepis*, který byl jednodušší než Wade-Gilesův systém a při zachycování výslovnosti čínštiny maximálně využíval pravopisných zvyklostí angličtiny. (pozn. HT)

jako cizího jazyka“ (HSK), dále jazykovou soutěž „Čínština jako most“ a organizuje soutěžní debaty v čínštině mezi týmy z různých zemí. Některé z těchto soutěží běží v Číně v hlavním vysílacím čase. Číňané s potěšením sledují cizince, kteří se učí čínsky se stejným zaujetím, s jakým se jejich vlastní děti učí anglicky.

Nová vydání učebních pomůcek jsou dnes na mnohem vyšší úrovni než kdykoli předtím. I jejich grafická podoba je daleko sofistikovanější. Nová série učebnic vydaných *Han Banem* se pravděpodobně stane hlavním výukovým materiálem pro většinu studentů čínštiny na západních univerzitách. Na trhu se objevuje nezměrně široké spektrum dalších knih a učebnic. Jak se dá tušit, nalezneme mezi nimi velké rozdíly v kvalitě a spolehlivosti. Přestože metodologie uplatňované v učebnicích napsaných v Číně jsou poněkud jiné než ty, které razí jazykoví učitelé a aplikovaná lingvistika na Západě, domnívám se, že když budete studovat pilně, vyjde vám to nastejno. Pokud se chcete učit současný jazyk, kterým se v Číně dnes mluví, jistě neuděláte chybu, když sáhnete po některé z novějších učebnic vydaných v ČLR. (Pro českého studenta dodejme, že nutným předpokladem pro využití takové učebnice je jakás takás znalost angličtiny, protože tyto učebnice jsou psány pro mluvčí angličtiny. Pozn. HT)

1.4 Je čínština těžká?

1.4.1 Tóny, znaky, gramatika

Pokud jde o výslovnost *putonghua*, tak slabiky jsou poměrně jednoduché a na první poslech budí dojem, že je lze snadno vyslovit. Na některé věci si ale musíte dávat pozor, např. u souhlásek na neznělost a znělost, také na přídech, na souhlásky tvrdopatrové a retroflexní. To vše se musíte naučit vyslovovat, jak náleží. Také samohlásky mají některá úskalí, například dělávají potíže čínské dvojhlásky a trojhlásky (zejména to platí pro Čecha). Kromě toho má čínština ještě ty ošemetné tóny. Těžko se rozpoznávají, napodobují i pamatují. O výslovnosti *putonghua*, podrobně pojednává kapitola 5.

Výslovnost tedy není úplně jednoduchá; co ale činí čínštinu přitažlivou, je nesporně její gramatika. Nenarazíte v ní totiž ani na skloňování, ani na časování! Jsou tu sice určitá slovosledná pravidla, která je třeba dodržovat, ale ta jsou ve většině případů jednoduchá: podmět – přísudek – předmět. Přívlástek stojí před určeným slovem, příslovečné určení stojí před přísudkem. Čínština vám tedy nepřipraví žádné trápení s obtížnými slovními tvary, se kterými bojujete v jiných jazycích. Vezměme si například dvě čínské věty: 我明天来 **wǒ míngtiān lái**, doslova *já – zítra – přijít*, neboli „přijdu zítra“ a 我昨天来了 **wǒ zuótiān lái**, doslova *já – včera – přijít – le*, neboli „přišel jsem včera“. Vidíme, že sloveso **lái** „přijít“ na rozdíl od českého „přijdu“ a „přišel jsem“ zůstává nezměněno – pouze přibírá slovesnou příponu **le**, která je ukazatelem ukončeného děje (mimořadně, **le** vypadá zcela nevinně, ale patří k nejobtížnějším jevům čínské gramatiky). O gramatice budeme mluvit v kapitole 4.

Za nejtěžší bývá na čínštině pokládáno její písmo. Vcelku právem. Znaky jsou obtížné už tím, kolik jich je... Zároveň jsou ale nádherné. Když se do jejich studia pustíte, bude se vám o nich i zdát. Nad slovníkem prožijete jak chvílky zoufalství, tak i okamžiky radosti. Znakovým písmem se zabývá kapitola 2.

Tolik v kostce o tom, jak vypadá moderní standardní čínština *putonghua*. V dalších kapitolách se na některé z jejích vlastností podíváme podrobněji.

1.4.2 Má cenu učit se dialekty?

Výzkum dialektů se těší velkému zájmu lingvistů. Také cizinci by se rádi sem tam přiučili nějaké to slovo z šanghajštiny, kantonštiny nebo jiného dialektu. Existuje ale jen málo cizinců (pokud vůbec nějakí), kteří se pustí do nějakého dialektu dříve, než ovládnou *putonghua*. Za výjimku můžeme považovat Hongkong, kde se mnozí misionáři a policisté učili kantonštinu, aniž by uměli cokoli ze standardní čínštiny. Tyto doby jsou ale nejspíš už minulostí. O dialektech se podrobněji pojednává v kapitole 3.

1.5 Čínština v českém prostředí²²

1.5.1 Učebnice čínštiny u nás

První česká učebnice čínštiny vyšla ve Zlíně už v roce 1938 – jmenovala se *Učebnice mluvené čínštiny*. Jejím autorem byl Jaroslav Průšek, sinolog, historik a literární kritik. Uvědomoval si (podobně jako autor této knihy Daniel Kane), že pro opravdové poznání Číny a její kultury je nutnou podmínkou znalost čínského jazyka. Průškova učebnice čínštiny byla ve své době unikátní mj. tím, že se zaměřovala na mluvený, nikoli psaný jazyk. Z dnešního pohledu by snad bylo možné jí vytknout malý rozsah a nedostatečný důraz na čínské písmo. Její případné nedostatky později vynahradila šestisetstránková učebnice autorského kolektivu vedeného Oldřichem Švarným, *Úvod do hovorové čínštiny* (1967). Představuje kompendium fonologických, gramatických a lexikologických znalostí a také znalostí o čínském písmu. Po jejich osvojení je student schopen se orientovat v středně obtížném mluveném i psaném textu. Učebnice byla opatřena gramofonovou deskou se zvukovou nahrávkou, která je pro čínštinu naprosto nepostradatelná. Společně s devítidílným *Česko-čínským slovníkem* (D. Heroldová-Šťovičková a kol., 1974–1984) patřila tato učebnice k nejvýznamnějším jazykovým projektům Orientálního ústavu ČSAV. Přestože je co do slovní zásoby i použitého systému přepisu (adaptovaná česká transkripce) již zastaralá (a velmi omezeně dostupná), otevřela cestu ke kompilaci dalších důležitých učebních pomůcek.

Oldřich Švarný je také tvůrcem několika zásadních jazykových příruček, které vznikly již po roce 1989. Jmenovitě jsou to čtyřdílná *Gramatika hovorové čínštiny v příkladech* (1991–93, reedice 1998), *Úvod do studia ho-*

²² Kapitola 1.5 v Kaneově originále není. Autory textu jsou LH (1.5.1), DU, LO (1.5.2).

vorové čínštiny (1997), a zejména čtyřdílný *Učební slovník jazyka čínského* (1998–2000). Všechny tyto publikace jsou opět doplněny zvukovou nahrávkou, v případě *Učebního slovníku* dokonce více než padesátihodinovou.

Výukou čínštiny se programově zabýval také Jaromír Vochala, docent na Karlově univerzitě. Kromě dvoudílné *Čínské konverzace* (1965–1967) zaměřil své další učební texty především na výuku psaného jazyka. Jeho dvoudílný *Úvod do čínského, japonského a korejského písma* (spoluautor, 1978) a čtyřdílný *Základní kurs současné čínštiny* (1980) hrají dodnes ve výuce čínštiny svou roli. Na všech těchto publikacích se významnou měrou podílela i jeho manželka Wang Žu-čen Vochalová. Později J. Vochala zcela sám realizoval slovníkový projekt *Čínsko-český česko-čínský slovník* (2003), kterým otevřel nové možnosti při realizaci podobných projektů.

Přestože význam čínského jazyka ve světě stále roste, kromě vyjmenovaných publikací u nás vyšla v 90. letech pouze základní příručka *Česko-čínská konverzace* Hany Trískové (1990). Dlouhou odmlku přerušilo vydání *Učebnice čínských znaků* od Ondřeje Kučery (2005) a *Učebnice čínské konverzace* Davida Uhra z Katedry asijských studií v Olomouci (2007). LH

1.5.2 Česká sinologie

Sinologie je vědní obor zabývající se čínským jazykem, literaturou, dějinami a kulturou. Kořeny české sinologie tkví v naší národní minulosti hlouběji, než bychom čekali: prvním historicky doloženým cestovatelem českého původu, který mezi léty 1328–1330 osobně zavítal na území Číny, byl „český Marco Polo“ – italský františkán Oldřich z Furlanska (Odorico z Pordenone, ?–1331). Jistě více než za zmínku stojí i osobnost „českého Mattea Ricciho“ – jezuitského misionáře Karla Slavička (1678–1735), který působil jako matematik, astronom a hudebník na císařském dvoře v Pekingu, kde také zemřel a je pochován.

Orientalistu Rudolfa Dvořáka (1860–1920) musíme vzhledem k šíři jeho odborných zájmů (vedle sinologie se zabýval také egyptologií, asyriologií, semitistikou, íránistikou, turkologií a japanistikou) považovat spíše za představitel české „protosinologie“, nicméně jeho překlad *Laotsiovy kanonické knihy o Tau a ctnosti* a překlad části *Knihy písni*, na němž spolupracoval s Jaroslavem Vrchlickým, se dodnes těší zaslouženému zájmu čtenářů.

Skutečným zakladatelem české sinologie je Jaroslav Průšek (1906–1980), který po roce 1945 obor ustavil zprvu na Univerzitě Palackého v Olomouci, poté na Univerzitě Karlově v Praze. V 50. a 60. letech J. Průšek řídil Orientální ústav ČSAV, který vyrostl ve významné centrum evropské i světové sinologie. Jeho aktivity byly nerozlučně spjaty také se Zlínem: Tomáš Baťa mu poskytl stipendium na studium v Číně. Průšek na zlínské Vyšší lidové škole v letech 1937–1938 vyučoval čínštinu – poprvé v tehdejší Československu – a zde také v roce 1938 vydal první českou učebnici čínštiny.

Od 70. let je dalším významným centrem české sinologie současný Ústav Dálného východu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Současnost je dobou nástupu nové generace českých sinologů, související mimo jiné i s obnovením střediska čínských studií na současné Katedře asijských studií FF UP v Olomouci v roce 1993 a zřízením studijního oboru Kulturní studia Číny na FF Masarykovy univerzity v Brně v září 2009. DÚ, LO

1.6 Slovní zásoba moderní čínštiny

Ve slovní zásobě moderní čínštiny se objevuje mnoho prvků z čínštiny klasické. Význam, který mají slova klasické čínštiny pro slovní zásobu čínštiny moderní, lze srovnávat s rolí slov latinského nebo řeckého původu v evropských jazycích. Vezměme si například části lidského těla v angličtině. Jeden okruh slov je z běžné současné angličtiny – například *head, eye, nose, hand, heart*. Pro každý z těchto významů existuje ale i výraz další, mající původ v latině nebo řečtině: *capital, ocular, nasal, manual, cordial*. Stejný jev, byť v menší míře, můžeme pozorovat i v češtině. Podívejme se na páry slov jako např. *sporný–kontroverzní, lidský–humánní, protiprávní–ilegální* atd. První slovo z dvojice vnímáme jako „domácké“, druhé jako knižní, „učené“. Obdobně je tomu i v čínštině, roli knižních variant zde však hrají prvky z klasické čínštiny. Tak například pro „hlavu“ má moderní čínština slovo 头 **tóu**, v klasické čínštině je to ale 首 **shǒu**. Klasická varianta se užívá v takových slovech jako 首都 **shǒudū** „hlavní město“; moderní varianta se objevuje např. ve výrazu 头疼 **tóuténg** „bolení hlavy“. V moderní i v klasické čínštině se „ruka“ řekne stejně: 手 **shǒu**, ale „noha“ je v moderním jazyce 脚 **jiǎo** a v klasickém 足 **zú**. Klasické slovo pro „oko“ je 目 **mù**, moderní výraz je 眼睛 **yǎnjīng**. Mnohá slova z klasické čínštiny se tedy v moderní čínštině stále objevují, byť často jen jako nesamostatné části víceslabičných slov či slovních spojení. „Křídlo“ se v moderní čínštině řekne 翅膀 **chìbǎng**, ale např. ve výrazu 左翼 **zuǒyì** „levé křídlo“ se objevuje 翼 **yì** z klasické čínštiny. „Pes“ se dnes řekne 狗 **gǒu**, ale např. ve slově 狂犬病 **kuángquǎnbìng**, doslova *bláznivý – pes – nemoc*, tj. „vzteklina“ se objevuje klasické 犬 **quǎn**. Dodejme, že ve staré čínštině byla většina slov jednoslabičných, tedy zapisovaných jedním znakem.

Mluvíme-li o *moderní čínštině*, přívlastek „moderní“ tu samozřejmě neznamená „módní“. Znamená „soudobý“. Termín *moderní čínština* je obdobou termínů, jako je např. *moderní francouzština, moderní španělština* atd. Je doslovným překladem čínského 现代汉语 **xiàndài hànyǔ**. V širším slova smyslu představuje souhrn všech rozličných podob čínštiny, kterými se dnes v Číně mluví – včetně kdejakého zapadlého dialektu. Častěji se však termín *xiandai hanyu* užívá jako alternativní označení pro čínštinu standardní, tedy pro *putonghua*. A tak se na obáčkách mnohých čínských učebnic a slovníků dozvíme, že jazyk, kterému jsou věnovány, je *xiandai hanyu*, nikoli *putonghua*. Nenechte se tím ale splést – je to totéž. Upřímně řečeno, Číňané nemají všeobecné, nic moc neřikající označení *putonghua* (dosl. „běžný, společný jazyk“) příliš v oblibě. Vždyť z něj ani není poznat, že jde o čínštinu... HT

Protože dnešní čínština může bohatě čerpat ze studnice slovní zásoby čínštiny klasické, vystačí si většina slov moderní čínštiny s domácími slovo-tvornými prvky. Jen velmi málo čínských slov má svůj původ v cizích jazycích (na rozdíl např. od japonštiny, která má množství výpůjček z angličtiny). Některé přípony ve slovech cizího původu se ustáleně překládají čínským slovo-tvorným prvkem. Třeba prvek 化 **huà**, což původně znamená „změna“, odpovídá příponě „-izace“. Tak např. 现代化 **xiàndàihuà**, doslova *současnost – změna*, znamená „modernizace“, 国有化 **guóyǒuhuà**, doslova *stát – vlastnit – změna*, je „zestátnění“. Obráceně to však nemusí vždy fungovat. Např. slovo s příponou 化 **-huà** nemůžete pokaždé přeložit slovem končícím na „-izace“: 老年化 **lǎoniánhuà**, doslova *starý – věk – změna*, znamená „stárnutí obyvatelstva“; 复杂化 **fùzáhuà**, doslova *složitý – změna*, znamená „(zbytečné) komplikování“.

Uveďme další příklady. Výraz 化学 **huàxué**, dosl. *změna – nauka*, je chemie. Přípona 学 **xué** zde znamená „nauka“, „věda“. V názvech mnoha vědních disciplín se překládá jako „-logie“:

社会学	shèhuìxué	„sociologie“ (<i>společnost – nauka</i>)
人类学	rénlèixué	„antropologie“ (<i>člověk – druh – nauka</i>)

Přípona 主义 **zhǔyì** se překládá jako „-ismus“ (dosl. *základní teze*):

社会主义	shèhuìzhǔyì	„socialismus“
资本主义	zìběnzhǔyì	„kapitalismus“
共产主义	gòngchǎnzhǔyì	„komunismus“ (<i>společný – majetek – základní teze</i>)

Přípona z klasické čínštiny 者 **zhě** označuje jména konatelů:

社会主义者	shèhuìzhǔyìzhě	„socialista“
学者	xuézhě	„vědec“

Když se naučíte pár set takovýchto základních stavebních kamenů, můžete si vybudovat rozsáhlou zásobu poměrně sofistikovaných slov. Musíte ale vědět, které kombinace jsou přípustné (tj. zda takové slovo existuje) a které nikoli; dá rozum, že nemůžete prvky kombinovat, jak se vám zlíbí.

Na příkladech je vidět, že dnešní čínská slova mohou být jedno i víceslabičná (připomeňme, že téměř vždy 1 slabika = 1 morfém; kolik má tedy slovo slabik, tolik má morfémů). Při pohledu do některého dnešního slovníku zjistíte, že většina slov je tam dvojslabičných. Ale pozor – slova jednoslabičná, ač je jich ve slovníku mnohem méně, tvoří velmi důležitou část čínské slovní zásoby. Jsou to úplně základní slůvka: například číslovky (一 **yī** „jeden“, 二 **èr** „dva“), osobní zájmena (我 **wǒ** „já“, 你 **nǐ** „ty“, 他 **tā** „on“), běžná slovesa (有 **yǒu** „mít“, 是 **shì** „být“) atd. V řeči mají velikou frekvenci. Slova dlouhá jako Lovosice nemá čínština v oblibě. HT

KAPITOLA 5

Výslovnost

Výslovnost čínštiny vypadá zdánlivě jednoduše. Standardní čínština má totiž jen něco přes 400 slabik a pouhé čtyři tóny. Výslovnost však patří ke stránkám čínského jazyka, na nichž budete muset při studiu úporně pracovat. Budete se neustále snažit přiblížit ideálu a často se vám to nebude dařit.

Tato kapitola³⁴ se zabývá výslovností standardní čínštiny *putonghua*, která je založena na výslovnosti pekingského dialektu. Její zvukový systém se značně liší od systému českého. Navíc řada hlásek zní docela jinak než naše hlásky. Pokud nebudete brát tyto rozdíly na vědomí, budete mluvit čínsky stylem: „*Plosím važenou lůži.*“ V lepším případě to bude znít směšně, v horším případě nesrozumitelně. Věhlasný čínský lingvista Chao Yuen-Ren se přimlouval za to, aby se prvních šest týdnů jazykového kurzu věnovalo výhradně zvládnutí správné výslovnosti izolovaných čínských slabik – teprve pak se má studentovi dovolit, aby se pokoušel spojovat slabiky do slov a vět. Není příliš pravděpodobné, že se v dnešní době, ženoucí se pod praporem takzvané „komunikační kompetence“ za okamžitými výsledky, bude někdo Chaovou radou řídit. Zůstává ale faktem, že máte-li čínštinu vyslovovat srozumitelně (nebo dokonce pěkně), budete muset strávit spoustu času a úsilí procvičováním svých mluvidel. Chápeme, že toužíte mluvit čínsky hned od první lekce. Avšak nebudete-li od samého počátku věnovat velkou pozornost pilování výslovnosti, tak i když vám Číňané porozumí, téměř určitě bude vaše čínština „zní gředžovidě“, *zound gweer*, jak říkal Chao. Navíc zlozvyky a chyby, které pochytáte v počátcích studia, se později odstraňují jen velmi těžko.

Základní jednotkou čínské výslovnosti je slabika. Má pevně danou strukturu. Skládá se z tzv. *iniciály* (to je počáteční souhláska, která tam ale být nemusí), *finály* (to je zbytek slabiky, tvořený jednou či více samohláskami; některé slabiky mají navíc nosové zakončení) a *tónu* (to je předepsaný melodický průběh slabiky). Čecha zvyklého na všelijaké *strč prst skrz krk*, možná překvapí, že v čínštině se

³⁴ Poznámka vydavatele: Kapitola 5 překladatelka (HT) se svolením autora knihy přizpůsobila potřebám českého mluvčího. Výklad je tedy na pozadí češtiny, nikoli angličtiny. Jsou doplněny pasáže o některých jevech, které čeština nezná, např. o aspiraci.

souhláska smí objevit pouze na začátku slabiky (a to nanejvýš jedna!) Výjimku představují jen nosovky **n, ng**, které mohou slabiku uzavírat. Pokud jde o tóny, pekingský dialekt (a tedy i standardní čínština) má čtyři tóny. Jiné dialekty se však co do počtu i průběhu tónů mohou lišit. HT

Čínské tóny rozlišují významy. Vezměme jako příklad slabiku **shì**.

tón	znak a výslovnost	význam
první tón	诗 shī	„báseň“
	师 shī	„učitel“
	尸 shī	„mrtvola“
druhý tón	十 shí	„deset“
	时 shí	„čas“
	石 shí	„kámen“
třetí tón	史 shǐ	„dějiny“
	使 shǐ	„vyslat“
	屎 shǐ	„výkaly“
čtvrtý tón	市 shì	„trh“
	事 shì	„záležitost“
	是 shì	„být“

Pro další ilustraci nám poslouží slabika **qing**. Přidejme tóny: 青 **qīng** znamená „modrý“, 情 **qíng** znamená „emoce“, 请 **qǐng** znamená „prosím“, 庆 **qìng** znamená „oslavovat“. A takhle vypadá čínština skrz naskrz – mohli bychom dát stovky podobných příkladů.

Není to ale tak strašné, jak to vypadá. Ne všechny uvedené příklady totiž mohou vystupovat jako samostatná slova. Většina z nich musí být zabudována do nějakého víceslabičného slova či výrazu. Takový celek se pak dá zapamatovat stejně dobře jako nové slovíčko v angličtině či němčině. Například vezměme 市 **shì** s významem „trh“. Tato slabika – lépe řečeno morfém – se objeví např. ve výrazech 市场 **shìchǎng** „tržiště, trh“ nebo 市价 **shìjià** „tržní cena“ nebo 上市 **shàngshì** „být na trhu“. Z toho plyne následující: je sice pravda, že 市 **shì** „trh“ zní úplně stejně jako 事 **shì** „věc“ a dosti podobně jako 屎 **shǐ** „výkaly“, avšak kontextů, ve kterých by se vám tahle tři **shì** mohla poplést, bude potenku, pokud vůbec existují. HT

Když oněch čtyři sta čínských slabik opatříme čtyřmi tóny, pořád jich nebude mnoho: dostaneme pouze necelých 1300 tónických slabik. Jak patrné, je to méně než 4×400 . To proto, že řada slabik se nevyskytuje ve všech čtyřech tónech. Tak např. existuje 兰 **lán**, 懒 **lǎn**, 烂 **làn**, ale žádné ***lān**. Další příklad: existuje 肝 **gān**, 肝 **gǎn**, 干 **gàn**, ale nikoli ***gán**. Slabika **gei** se

vyskytuje dokonce jenom ve třetím tónu. Vyslovuje se tak jediné slovo: 给 **gěi** „dávat“. Bývá zvykem, že učebnice předkládají kompletní inventář všech čínských slabik v podobě tabulky. Taková tabulka vám však sama o sobě nebude příliš k užítku, dokud se vám abstraktní tónické slabiky nezhmotní ve skutečných slovech.

Všechny učebnice čínštiny mají úvodní kapitolu o výslovnosti. Často se tam používá technických lingvistických termínů jako *neznělá souhláska*, *aspirovaná souhláska*, *retroflexní souhláska* nebo *palatální souhláska*, aniž se vysvětlí, co tyto termíny znamenají. Některé učebnice předkládají obrázky ukazující, v jaké pozici by měl být při výslovnosti váš jazyk, vaše zuby a rty. Většinou vám ale neposkytnou žádný praktický návod, jak tuto orální gymnastiku provádět.

Samostatný problém, na který narazíte hned v samém počátku studia, představuje zápis výslovnosti čínštiny pomocí latinky. Podrobněji o něm pojednávala kap. 1.2. Už víte, že přepis užívaný v ČLR se nazývá *pinyin*. Používá o něco méně symbolů než abeceda česká – 26. Kromě tónových značek nenajdeme v *pinyin*u žádná diakritická znaménka. Pro Čecha jsou neobvyklá pouze čtyři *pinyin*ová písmena: **q**, **w**, **x**, **ü**. Bude u nich (a také u spřežek **zh**, **sh**) intuitivně očekávat nějaké potíže s výslovností. Toto podezření je správné, tím ale problém rozhodně nekončí. Ze zbývajících písmen se totiž pouze několik vyslovuje stejně jako v češtině. Jsou to souhlásky **m**, **n**, **l**, **f**, **s**, dále pak samohlásky **a**, **e**, **i**, **o**, **u** v některých pozicích. Ostatní písmena (**p**, **t**, **k**, **b**, **d**, **g**, **z**, **c**, **h**, **j**, **ch**, **r**, **y**) jsou však zrádná. Vypadají stejně jako jejich české protějšky, ale jejich skutečná výslovnost je dosti, nebo dokonce úplně odlišná (například písmeno **d** se čte jako české **t**). To by vás ale nemělo zaskočit. Podobně je tomu přece i u jiných cizích jazyků, nám bližších. Když se například učíte anglicky, berete jako samozřejmost, že v angličtině některá písmenka zastupují zvuky značně odlišné od zvuků, které táž písmenka reprezentují v češtině. Například anglické **j** ve slovech *jam* nebo *juice* zní zcela jinak než české **j** ve slovech *já* nebo *pluje*. Někteří studenti však téměř pasivně nevěnují dostatečnou pozornost a mají sklony vyslovovat *pinyin*ová písmenka tak, jak jsou zvyklí z češtiny. Takže pozor! Systém latinkového zápisu je jedna věc, skutečná výslovnost druhá. *Pinyin*ový pravopis, tak jako každý jiný, má svá vlastní pravidla, která je třeba znát.

5.1 Souhlásky

5.1.1 Souhlásky znělé a neznělé

Nejprve se podívejme na některé termíny. Učebnice vám pravděpodobně sdělí, že *znělá hláska* je taková, při jejíž výslovnosti se vaše hlasivky chvějí. Co to ale znamená? Jak donutíte svoje hlasivky, aby se chvěly? A jak to chvění zastavíte? Aby se vám tyto procesy trochu ujasnily, můžete provést několik

jednoduchých experimentů na svých vlastních hlasívkách. Některé z nich působí trochu směšně, proto bude lepší, když je budete provádět v ústraní.

- (1) Zakryjte si uši dlaněmi. Říkejte česká slova: *ten, ten, ten, den, den, den*. Když budete pronášet slovo *den*, měli byste na jeho samém začátku v hrdle ucítit jakési „zadunění“, které není přítomno na začátku slova *ten*. Příčinou tohoto efektu je vibrování hlasivek. Automaticky nastává, když vyslovujete české **d**. Když ale vyslovíte čínskou hlásku zapisovanou v *pinyin*u písmenem **d**, hlasivky nekmitají – vyslovuje se jako neznělé české **t**.
- (2) Zakryjte si opět uši dlaněmi. Řekněte *sa sa sa*. Teď řekněte *za, za, za*. Když budete pronášet *za*, uslyšíte na začátku „zabzučení“, které není přítomno při vyslovování slabiky *sa*. To proto, že české **z** je znělé, kdežto **s** je neznělé.
- (3) Teď si pro změnu položte dlaň na hrtan, v němž máte uloženy hlasivky (tj. lidově řečeno na ohryzek). Řekněte *pa, pa, pa*. Teď řekněte *ba, ba, ba*. Když budete říkat *ba*, ucítíte „zadunění“ vycházející z hrtanu. Nebude přítomno, když budete říkat *pa*. Při tvoření české souhlásky **b** se totiž vaše hlasivky automaticky rozkmitají, kdežto při **p** nikoli. Když ale vyslovíte čínskou hlásku zapisovanou v *pinyin*u jako **b**, hlasivky nekmitají – vyslovuje se jako neznělé české **p**.
- (4) Vyzkoušejte stejné experimenty s hláskami **k** a **g**. Nejprve si zakryjte si uši dlaněmi a říkejte: *ka, ka, ka, ga, ga, ga*. Teď si položte dlaň na hrtan a říkejte totéž: *ka, ka, ka, ga, ga, ga*. Při vyslovení *ga* zase zaznamenáte stejné chvění, které jste slyšeli u slova *den* nebo ve slabikách *za, ba*. To proto, že české **g** je znělé. Když ale vyslovíte čínskou hlásku zapisovanou v *pinyin*u jako **g**, hlasivky nekmitají – vyslovuje se jako neznělé české **k**.

V češtině reprezentují písmena **b, d, g** souhlásky *znělé* (*bota, dudek, guma*). Vaše hlasivky jsou odmalíčka natrénované, aby se při přečtení těchto písmen rozvibrovaly. Je to zcela automatické. Důležité je, abyste pochopili, že v čínštině *pinyin*u je to jinak. Písmena **b, d, g** zde reprezentují souhlásky, které jsou *neznělé* a vyslovují se jako české **p, t, k** ve slovech *pata, tuha, kosa*. Upřímně řečeno, jestli je budete říkat zněle, nedojde k nedorozumění, protože rozdíl mezi neznělým **p** a znělým **b** nemůže v čínštině způsobit změnu významu. Jestliže tedy počáteční souhlásku ve slově 包 **bāo** „balit“ vyslovíte jako znělé české **b**, Číňan vám porozumí (podobně jako když 大 **dà** „velký“ vyslovíte se znělým **d** nebo 高 **gāo** „vysoký“ vyslovíte se znělým **g**). Ale není to výslovnost zcela správná. Asi jako kdybyste české slovo „pes“ vyslovili s lehkým přídechem na *p*: *p^hes*. Shrňme tedy: U čínštině **b, d, g** není pro Čecha ani tak problém ve výslovnosti, jako v zápisu. Prostě si jen musíte zapamatovat, že např. v názvu hlavního města ČLR *Beijing* se první souhláška čte jako české **p**.

Ted' se podívejme na další terminologický pár: *přídechová* a *nepřídechová* souhláska. Tady to už bude složitější, protože přídechové souhlásky čeština nezná.

5.1.2 Souhlásky přídechové a nepřídechové

Přídechové souhlásky (cizím slovem se jim říká *aspirované*) v češtině nemáme. Mnozí z vás ale jistě umí anglicky. Víte tedy, že souhláska stojící na začátku slov jako *pay, too, can* nebo např. ve jménech *Peter, Ted, Kate* se vyslovuje s lehkým přídechem. Přídech je proud vzduchu, doprovázející výslovnost souhlásky. Objevuje se při uvolnění závěru. Například si zkuste **p** s přídechem: ve chvíli, kdy se rty od sebe oddálí, vzduchový proud vyrazí ven, přičemž vytvoří přídechový šum. Aby se tak stalo, musíte vzduch vyhnat ven z plic energičtěji než při „obyčejném“, nepřídechovém **p**. Přídech malinko prodlužuje trvání souhlásky. Abychom pochopili, co se přesně skrývá za termíny *přídechový* a *nepřídechový*, pusťme se zase do experimentů. Najděte si lehký, tenoučký papírový ubrousek. Podržte jej asi 10 cm před rty. Vyslovte anglická slova *pay, bay*. Ted' řekněte jinou dvojici slov: *too, do*. Zjistíte, že když vyslovujete **p, t**, ubrousek před vašimi ústy se zachvěje. Naproti tomu když říkáte **b, d**, papír bude v klidu (či se pohne jen zcela nepatrně). Stejného efektu docílíte, když namísto ubrousku použijete vlastní dlaň: ucítíte na ní závan svého dechu (vyzkoušíte-li totéž s dvojicí **k, g**, např. u slov *Kate, gate*, efekt bude méně výrazný, protože jde o souhlásky tvořené v zadní části ústní dutiny). Tento jev je způsoben faktem, že anglické souhlásky **p, t, k** stojící na začátku slova se automaticky vyslovují s přídechem. Když však řeknete anglické **b, d, g**, ubrousek se nepohne, protože tyto souhlásky přídech nemají – žádný „závan“ tu nenastává.

Čínské souhlásky zapisované jako **p, t, k** jsou také přídechové. A k tomu další tři: **c, ch, q**. Přídech je v čínštině silnější než v angličtině. Zkuste najít někoho, kdo mluví velmi dobře jak anglicky, tak i čínsky. Požádejte ho, aby si podržel před rty ubrousek a řekl například čínské slovo 怕 **pà** „bát se“, načež aby vyslovil anglické *path* a *bath*. Uvidíte, že při **pà** bude ubrousek poskakovat, při *path* se bude hýbat méně a při *bath* vůbec. To samé bude platit pro další slabiky: např. srovnajte čínské 他 **tā** „on“, anglické *ta* (např. ve slově *town*), anglické *da* (např. ve slově *down*) atd.

Větší síla čínského přídechu se projevuje jednou důležitou věcí: kromě šumu vznikajícího přímo v místě tvoření souhlásky navíc zaznívá náznak české souhlásky **ch** (která se tvoří zhruba a laicky řečeno „vzadu v krku“). Abyste získali představu, zkuste si třeba říci opovrživě „*Pche!*“ V českém přepisu čínštiny se přídech zapisuje právě pomocí spřežky **ch**: *pchen, tchu, čchang* atd. U anglických aspirovaných souhlásek **p, t, k** je tomu jinak – přídech je slabší, vzniká jen v místě tvoření souhlásky, žádné „**ch**“ tam nezaznívá. Proto budou anglická slova *two* „dva“ nebo *pen* „pero“ znít poněkud jinak než čínská slova 吐 **tù** „zvracet“ nebo 噴 **pēn** „rozstříkovat“. Ještě jedna záležitost: náznak české sou-

hlásky **ch** se u přídechové čínské souhlásky neobjevuje, když po ní následuje **i** nebo **ü**. Protože se tyto samohlásky vyslovují vpředu, přídechové „šumění“ u předchozí souhlásky se také stěhuje dopředu. Např. ve slovech 钱 **qián** „peníze“, 去 **qù** („u“ vyslov jako „ü“) „jít někam“, 吃 **chī** (k výslovnosti „i“ viz dále) „jíst“. Naučte se to – jinak budete komolit výslovnost řady důležitých a frekventovaných slov! Vyslovíte-li např. 七 **qī** „sedm“ jako *čchi*, Číňan vám nejspíš vůbec neporozumí.

Měli byste ještě vědět, že v angličtině je tomu s *funkcí přídechu* zásadně jinak než v čínštině – v angličtině na něm tolik nezáleží, protože je jen doprovodnou vlastností neznělých souhlásek **p, t, k** na začátku slova. Vyslovíte-li tedy číslovku *two* „dvě“ bez přídechu jako *tú* (což činí nemálo Čechů), Angličan vám porozumí – nemůže si váš výtvar splést s jiným slovem. Avšak v čínštině je dodržování přídechu velice důležité, protože přídech rozlišuje významy slov! Např. 吐 **tù** (vyslov *t^hù*) znamená „zvracet“, kdežto 渡 **dù** (vyslov *tù*) znamená „brodit se“. Vězte, že celý systém čínských souhlásek je založen právě na kontrastu přídechová – nepřídechová. Systém českých souhlásek pro změnu stojí na kontrastu znělá – neznělá: *bít – pít*. HT

Anglický přepis čínštiny (Wade-Gilesův) naznačuje silný čínský přídech pomocí apostrofu. *Pinyinové* aspirované souhlásky **p, t, k, c, ch, q** píše jako *p', t', k', ts', ch', ch'*. (Proč jsou dva poslední symboly stejné? Protože pomocí *ch'* se zapisuje jak *pinyinové ch*, tak i **q**. Je to kvůli úspornosti – k záměně nemůže dojít, protože tyto dvě souhlásky se vyskytují v různých slabikách.) Jméno 邓小平 **Dèng Xiǎopíng** v anglickém přepisu tedy vypadá následovně: *Têng Hsiao-p'ing* (pokud se vyznačí i tóny, tedy *Têng⁴ Hsiao³-p'ing²*). Při čtení *pinyinů* vám bohužel žádný apostrof u souhlásek **p, t, k, c, ch, q** přídech nepřipomene – musíte si to zkrátka pamatovat.

Pro rodilé mluvčí angličtiny nepředstavuje výslovnost čínských přídechových souhlásek velký problém. Avšak mluvčí jazyků, které aspirované souhlásky nemají, mohou s nimi mít potíže (např. mluvčí češtiny, francouzštiny, italštiny atd.) Čecha možná zarazí, že anglickému mluvčímu zase dělají problémy „obyčejné“ neaspirované neznělé souhlásky: čínské **b, d, g** (čti jako české **p, t, k**). Proč? Řekli jsme, že v angličtině se souhlásky **p, t, k** na začátku slova automaticky vyslovují s přídechem. Anglický mluvčí pak čínské souhlásky **b, d, g** (v úzkostlivé snaze vyhnout se přídechu) může v čínštině chybně vyslovovat jako znělé, takže jeho výslovnost působí „gředžovidě“. Chyba tohoto typu je však méně nebezpečná, než když Čech zapomene čínskou přídechovou souhlásku vyslovit s přídechem. Tady nehrozí „gředžovidozd“, nýbrž něco horšího – nedorozumění (viz náš příklad 渡 **dù** „brodit se“, 吐 **tù** „zvracet“). Zdůrazněme znovu: přídechovost u čínských souhlásek rozlišuje významy slov.

5.1.3 Souhlásky tvrdopatrové

Tvrdopatrové (cizím slovem *palatální*) souhlásky jsou v čínštině tři: **j, q, x**. Všechny tři jsou neznělé. Jejich čtení věru nepřipomíná nic, co si my Češi intuitivně představíme. Písmeno **j** sice vypadá důvěrně známě, ale jeho výslovnost v čínštině je zcela jiná než jsme zvyklí – podobá se české souhlásce

ť. To si brzy zapamatujete. Opravdové potíže vám ale budou činit zbývající dvě, tedy **q**, **x**. V českých slovech se takové zvuky vůbec nevyskytují.

Podívejme se, zdali nám k docílení správné výslovnosti **j**, **q**, **x** může nějak pomoci čeština. Souhlásky artikulované na tvrdém patře v češtině našťestí existují: **ď**, **ť**, **ň**. Všechny jsou závěrové (tj. jazyk nejdřív úplně uzavře cestu vzduchovému proudu, a pak naráz „uskočí“). Mají tedy sice jiný způsob tvoření, než čínské tvrdopatrové souhlásky, i tak nám ale mohou být k užitku. Zkuste si následující cvičení: řekněte česká slova *dýky*, *díky*. Teď vyslovte *tykat*, *tikat*. Dále proneste: *nemá*, *němá*. Zjistíte, že vždy u druhého z obou slov (tj. *díky*, *tikat*, *němá*) se při vyslovení počáteční souhlásky hřbet jazyka přitiskne k přední části klenby tvrdého patra. Právě jste si tak vyzkoušeli české tvrdopatrové souhlásky **ď**, **ť**, **ň**. Toto cvičení nám pomůže správně umístit jazyk při vyslovování čínských tvrdopatrových souhlásek **j**, **q**, **x**. Místo jejich tvoření je totiž stejné. A stejně jako u českých **ď**, **ť**, **ň** je hřbet jazyka vysoko zdvižený a jakoby „rozplácnutý“ do šířky, přičemž je špička jazyka spuštěna k dolním zubům.

První z čínských trojice, souhlásky **j**, zní velice podobně jako české **ť**. Když ji takto budete vyslovovat, nedopustíte se žádné velké chyby. Písmenkem **ť** se koneckonců přepisuje v české transkripci. Prozradíme vám ale, že čínské **j** není na rozdíl od **ť** závěrové, nýbrž polozávěrové. To znamená, že na konci jeho tvoření se mezi jazykem a dásňovým výstupkem (ten máte za horními

Obr. 27 Schematický průřez mluvidly ukazující nastavení jazyka při první fázi tvoření tvrdopatrových souhlásek **j**, **q**. Pověšimněte si, že hmota jazyka vyplňuje prakticky celou přední část ústní dutiny. Hřbet jazyka se tlačí proti přední části tvrdého patra, zatímco špička jazyka je spuštěna k dolním zubům. Pokud by měl diagram znázorňovat tvoření sykavky **x**, mezi hmotou jazyka a tvrdým patrem by byla úzká štěrbina. (Obr. dle diagramu Švarný a kol. 1967, s. 68)

řezáky) udělá plochá „škvíra“. V ní to malinko zašumí. Pokud jste začátečníci, netrapte se s ní a říkejte prostě **t**.

Pro přídechové čínské **q** si nastavíte jazyk stejně jako pro čínské **j**. Utvoření „škvíry“ na konci artikulace je tady už nezbytné – polozávěrovost **q** musíte dodržet. Při vyslovení musíte přidat přídechový šum. Jednoduše se do výslovnosti trochu opřete – a kýžený šum bude na světě. Přídech však rozhodně nesmí připomínat české **ch**. Šum zde nevzniká „vzadu v krku“, nýbrž vpředu, přímo v místě tvoření souhlásky (okamžitě zjistíte, že výsledný zvuk je hodně odlišný od **čch**, kterým se **q** zapisuje v českém přepisu; vzpomeňte si na naše varování ohledně výslovnosti slova 七 **qī** „sedm“ – to určitě nezní jako *čchi*).

Poslední tvrdopatrová souhláska je sykavka **x**. Jazyk je opět nastaven podobně jako u **j**, **q**. Onu plochou „škvíru“, o které už byla řeč, ale musíte v jeho středu nastavit hned od začátku, aby bylo možno docílit sykotu. Vzniklá souhláska zní jako hodně měkké, „šišlavé“ **s** (tímto písmenem se zapisuje v české transkripci). Mají ji například v polštině. Díky „šišlavosti“ trochu připomíná české **š**. Přesto bude čínské **x** značně odlišné od českého **s** i **š** – počáteční souhláska v čínském slově 西 **xī** „západ“ zní dosti jinak než první souhláska v českém *síla*, nebo *šídlo*.

Po tvrdopatrových souhláskách **j**, **q**, **x** vždy následuje samohláska **i** nebo **ü** (a případně ještě něco dalšího). I když vám to při výslovnosti asi moc nepomůže, zmiňme malinko historie: tvrdopatrové **x** kdysi vzniklo tak, že souhláska **h** a souhláska **s** se změkčily (palatalizovaly), pokud za nimi následovala vysoká samohláska **i** nebo **ü** (však se také v anglické transkripci **x** zapisovalo jako **hs**).

Až se vám podaří samotné souhlásky **j**, **q**, **x** zhruba vyslovit, můžete si je procvičit v následujících slovech: 鸡 **jī** „kuře“, 七 **qī** „sedm“, 西 **xī** „západ“. Všimněte si přitom vzájemných odlišností těchto souhlásek. Pokud jde o samohlásku **i**, nebude vám ve zmíněných slovech činit žádné obtíže – zní prakticky stejně jako dlouhé české **í** např. ve slově *cíl*. Po tvrdopatrových souhláskách **j**, **q**, **x** může následovat kromě **i** také **ü**, např. **jü**, **qü**, **xü**, **jüan**, **xüan** atd. (o přehlásce na **ü** bude ještě řeč). S touto samohláskou může Čech trochu zápasit, protože ve zvukovém inventáři svého rodného jazyka **ü** nemá. Zná jej však z němčiny, kde se také píše jako **ü** (*müde* „unavený“) nebo z francouzštiny (*lune* „měsíc“). Pravděpodobně nejjednodušší cesta jak ji Čech může zvládnout je tato: nastavíte jazyk jako pro české **i**. Při vyslovení samohlásky však zaokrouhlíte rty. Vzniklý zvuk je právě ten, který se musíte naučit říkat po **j**, **q**, **x**. Pozor, zaokrouhlení je hodně výrazné, nesmíte ho odvádět! Rty jsou zaokrouhlené už při nástupu počáteční souhlásky. Samohláska **ü** se objevuje nejen po tvrdopatrových souhláskách, ale i (nepříliš často) po **n** a **l**. Po těch se vždycky píše s přehláskou, aby se odlišila od **u**: máme tedy 女 **nǚ** „žena“, a také 怒 **nù** „hněv“, máme 绿 **lǜ** „zelený“, a také 路 **lù**

„cesta“. Po tvrdopatrových souhláskách se však zvuk **u** vůbec nevyskytuje. Protože je tomu tak, v *pinyinu* bylo možno zavést úsporné pravidlo, že se po **j, q, x** přehláska na **ü** vypouští: píšeme **ju, qu, xu, juan, xun** atd. Anglický přepis zde zachycoval skutečnou výslovnost explicitně: např. *pinyinové* slabiky **ju, qu, xu, yu** psal jako *chü, ch'ü, hsü, yü*. Stejně činí český přepis: *tü, čhü, sü, jü*.

Po **i, ü** se může objevit ještě další samohláska (např. 家 **jiā** „rodina“, 学 **xué** „studovat“). Také může následovat nosové zakončení **n** nebo **ng** (např. 金 **jīn** „zlato“, 钱 **qián** „peníze“, 选 **xuǎn** „vybírat si“).

V tomto oddíle jsme vyložili samohlásky **i, ü**. K ostatním samohláskám se vrátíme později.

5.1.4 Souhlásky retroflexní

Pinyinové symboly **zh, ch, sh, r** zastupují *retroflexní* souhlásky (je nám líto, ale český termín neexistuje). Budou vám nejspíš také činit problémy. Při výslovnosti tvrdopatrových souhlásek nám pomohly české souhlásky. Avšak u retroflexních souhlásek nám čeština moc platná nebude, protože nic podobného v ní nenajdete (nenechte se zmýlit tím, že **ch** a **r** jsou vám povědomé – v čínštině zastupují docela jiné zvuky). Čeština má souhlásky **dž** (*léčba, džbán*), **č, š, ž**, které jsou čtveřici čínských retroflexních souhlásek do jisté míry podobné, ale správná výslovnost čínského **zh, ch, sh, r** je ve skutečnosti značně odlišná. Jsou zřetelně tvrdé – kdežto české souhlásky **č, š, ž** jsou měkké. První krok k tomu, abyste retroflexní souhlásky správně utvořili, je tento: musíte špičku jazyka pozvednout vzhůru proti dásňovému výstupku.³⁵ Můžete si třeba představit, že se snažíte špičkou jazyka odstranit drobeček chleba na tomto dásňovém výstupku přilepený. Jazyk neprohýbejte. Nejprve vyzkoušíme tvoření **sh, ch**. Pozvedněte špičku jazyka a snažte se říkat: *šáša, šá, šá, čáka, čá, čá*. Slabika *šá* by měla znít podobně jako čínské slovo 杀 **shā** „zabít“. Slabika *čá* (pokud přidáte přidech) bude zase připomínat čínské slovo 茶 **chá** „čaj“. Poté snižte špičku jazyka do normální pozice a říkejte opět *šáša, čáka* s normálním českým **š** a **č**. Jistě slyšíte, že tyto hlásky znějí velice odlišně od hlásek v první části našeho pokusu. Pokud se při tvoření **sh, ch** naučíte namířit špičku jazyka proti dásňovému výstupku, jsou tyto dvě retroflexní souhlásky relativně dobře zvládnutelné. V případě souhlásky **ch** nezapomeňte na přidech.³⁶ Pořád si připomínejte, že čínské **ch** je velmi odlišné od českého **ch** ve slově *chasník*.

³⁵ Termín *retroflexní* se zdá nabádat k tomu, abyste jazyk ohýbali nazpět. Při správné výslovnosti se však špička jazyka pouze pozvedá, neobrácí se vzad! Je to patrné z obrázku 28. (pozn. HT)

³⁶ Český přepis čínské souhlásky **ch** je *čch*. Spřežka **ch** v něm naznačuje přidech (茶 **chá** „čaj“ přepíšeme tedy v české transkripci jako *čcha*). V čínských slabikách **cha, chu, che, chuan** atd. přidech skutečně zní jako náznak českého **ch** (*čcha, čchu, čche, čchuan*). Neplatí to však pro slabiku **chi** (*čch*), např. 吃 **chī** „jíst“. Přidechový šum zde nevzniká vzadu v hrdle, nýbrž vpředu, přímo v místě tvoření dané souhlásky. Dodejme, že písmeno **i** zde má speciální výslovnost, o které se dozvíte níže. (pozn. HT)

Ted' co se souhláskou **zh**. Nastavte jazyk, jako byste chtěli říci čínské **ch** (nezapomeňte: špička jazyka směřuje proti dásňovému výstupku). Vyslovte však bez přídechu a s mírnou znělostí. Výsledek vám připomene souhlásku, která se objevuje v anglickém slově *jam* nebo v českých slovech *lěčba*, *džbán*.³⁷ Tam však není špička jazyka pozvednuta vzhůru, zabarvení zvuku je proto poněkud jiné.

Poslední z řady, souhláska **r**, je dosti obtížná. Je jisté, že se tvoří na stejném místě jako tři předešlé. Bývá pokládána za znělou formu **sh**. Zkuste si tedy nastavit jazyk jako při výslovnosti **sh**, poté utvořte znělou hlásku (tj. zapojte hlasivky). Mělo by však zaznít méně šumu než u **sh** – tj. souhláska by vám neměla „bzučet“ (taková výslovnost by zněla poněkud nepřirozeně). Za tím účelem je třeba zcela nepatrně zvětšit štěrbinu mezi jazykem a dásňovým výstupkem. Výsledný zvuk je trochu podobný **ž** (kterým se čínské **r** přepisuje v české transkripci), nezapomínejte ale na pozvednutou špičku jazyka. Vyslovovat tuto hlásku kmitavě jako české **r**, nebo dokonce **ř** je vysloveně chybné! To spíše připomíná **r** v anglických slovech *door*, *four* vyslovených americkou výslovností. Zkuste nyní říci anglické slovo *run*. Rty byste měli mít při **r** mírně zaokrouhlené. Vyslovíte-li jej bez zaokrouhlení a bez prohnutí jazyka, výsledné slovo bude velmi podobné čínskému 然 **rán** „takto“.

Obr. 28 Schematický průřez mluvidly ukazující nastavení jazyka při první fázi tvoření **zh**, **ch**. Pokud by měl diagram znázorňovat tvoření **sh**, **r**, mezi špičkou jazyka a dásňovým výstupkem by byla malá mezera. (Obr. dle diagramu Švarný a kol. 1967, s. 66)

³⁷ Přírovnání ke slovům *jam* či *lěčba* je na místě, protože čínská souhláska **zh** se vyslovuje s jistou mírou znělosti. Avšak „systémově“ je tato souhláska neznělá (proto ji český přepis píše jako neznělě **č**). Vy jí přesto vyslovujete s mírnou znělostí – úplně neznělá realizace zní nepřirozeně. (pozn. HT)

5.1.5 Ostatní souhlásky

Vedle obtížných tvrdopatrových souhlásek **j**, **q**, **x** a retroflexních **zh**, **ch**, **sh**, **r** má čínština také skupinu „obyčejných“ *zubných* (cizím slovem *dentálních*) souhlásek. Jsou to **z**, **c**, **s**. Jediná z nich, která není pro Čecha novinkou, je **s**. Pokud jde o zbývající dvě, snazší je výslovnost čínského **c**: podobá se českému **c**, avšak je doprovázeno silným přídechem. Zkuste si říci české slovo *cákat*. Počáteční souhlásku vyslovte s přídechem.³⁸ Nyní vyslovte pouze první slabiku – a máte výslovnost čínského slova 擦 **cā** „utírat“.

Čínská souhláska **z** připomíná zvuk, který sice v češtině neexistuje jako samostatná souhláska, ale přesto se objevuje. Dopracujeme se k němu následujícím způsobem: řekněte: *lecko, moc daleko*. Souhláska zapisovaná zde jako **c** bude znít velmi podobně jako čínské **z**. Obdobně ve výrazech *podzim*, *Honza*, *pod zády* aj.³⁹ Vyslovte rychle a spojitě tříslabičný výraz *pod zády* (bez snahy o pečlivé provedení). Nyní řekněte pouze druhou slabiku – a máte zhruba výslovnost čínského slova 杂 **zá** „rozmanitý“.

Musíte se tedy naučit ve výslovnosti zřetelně odlišovat sykavky **s**, **sh**, **x** (např. ve slovech 三 **sān** „tři“, 山 **shān** „hora“, 先 **xiān** „nejprve“); dále polozávěrové souhlásky **z**, **zh**, **j** (např. ve slovech 杂 **zá** „rozmanitý“, 炸 **zhà** „vybuchnout“, 加 **jiā** „přidat“); a také přídechové polozávěrové souhlásky **c**, **ch**, **q** (např. ve slovech 擦 **cā** „utírat“, 茶 **chá** „čaj“, 恰 **qià** „zrovna“).

Poslední souhláska, které musíte věnovat trochu pozornosti, se v *pinyin* zapisuje jako **h**. Vyslovuje se nezněle a její standardní výslovnost se podobá českému **ch**, např. ve slově *chasník*. Někdy se však tvoří poněkud více vzadu než české **ch**. Zejména u mluvčích z jihu pak může znít velmi podobně jako anglické **h** ve slově *hard* (vyslovované *hluboko* v hrdle). Vy se však snažte o standardní výslovnost, přestože mnoho Číňanů říká **h** trochu jinak.

Ještě musíme připomenout dvě souhlásky, které se jako jediné smí objevit na konci čínské slabiky. Jsou to **n**, **ng**. Snadnější z obou je **n** – je v podstatě stejné jako české **n**. Má však jeden háček. Řekněte: *pan Dlouhý*. Teď pomalu vyslovte pouze slovo *pan* a vyslovení druhého slova odložte. Jazyk vám zůstane přitíštěn k dásňovému výstupku. Právě jste vyslovili čínské slovo 班 **bān** „třída“. Pamatujte, že jazyk nesmí „uskočit“ – zůstává ve své pozici! Dosti často ovšem k dásňovému výstupku ani nedorazí a zůstane na půl cesty... Čínské **ng** je zcela stejné jako koncová souhláska v anglických slovech *king* nebo *song*. To znamená, že na konci nesmí zaznít ani **k**, ani **g** (při nahlédnutí do anglického slovníku zjistíte, že výslovnost daného zvuku se zapisuje symbolem **ŋ**). Ve fonologickém

³⁸ Český přepis čínské souhlásky **c** je **cch**. Spřežka **ch** v něm naznačuje přídech (擦 **cā** „utírat“ přepíšeme tedy jako **ccha**). Ve slabikách **ca**, **cu**, **ceng**, **cuan** atd. přídech skutečně zní jako náznak českého **ch** (*echa*, *cchu*, *cheng*, *cchuan*). Výjimkou je však slabika **ci** (**cch**), např. 词 **cí** „slovo“. Přídechový šum, doprovázející počáteční souhlásku, nevzniká vzadu v hrdle, nýbrž vpředu, přímo v místě tvoření souhlásky. Písmeno **i** má zde speciální výslovnost, o které se dozvíte níže. (pozn. HT)

³⁹ Příklad ke slově *lecko* či *podzim* je na místě, protože čínská souhláska **z** se vyslovuje s jistou mírou znělosti. „Systémově“ je ale tato souhláska neznělá (proto ji český přepis píše jako neznělé **c**). Vy ji přesto vyslovujte s mírnou znělostí – zcela neznělá realizace zní nepřirozeně. Situace je obdobná jako u **zh**. (pozn. HT)

inventáři českých souhlásek nic takového není, ale přece jen lze tuto hlásku v české řeči zaslechnout: říkejte slova: *banka*, *Pankrác*, *Hanka*. Teď je rozdělte na dvě slabiky: *ban-ka*, *Pan-krác*, *Han-ka*. Na konci první slabiky vždy zazní zvuk, kterého se chceme dobat: čínské koncové **ng**. Vyzkoušejte si jej v následujících slovech: 帮 **bāng** „pomáhat“, 行 **háng** „řádek“, 风 **fēng** „vítr“. HT

5.1.6 Koncové -r

Užívání koncového **-r** (odborně se tomuto jevu říká *erizace*) je jedním z charakteristických rysů pekingského dialektu. Toto **-r** se objevuje u mnoha podstatných jmen, např. 画儿 **huàr** „obraz“. Často se používá u drobných, malých věcí: 瓶儿 **píngér** je „lahvička“, 刀儿 **dāor** „nožik“, 小猫儿 **xiǎomāor** „koťátko“. „Limonáda“ se řekne buďto 汽水 **qìshuǐ**, nebo 汽水儿 **qìshuǐr**. Místo 小孩子 **xiǎoháizi** „dítě“ se říká 小孩儿 **xiǎoháir**. „Otevírá dveře“ se obyčejně řekne 开门儿 **kāi ménr**. Naproti tomu brána 天安门 **Tiān'ānmén** – slavnostní brána do císařského paláce, která shlíží na Náměstí Tian'anmen v Pekingu – to nejsou žádná malá vrátka. Proto koncové **-r** nepřibírá. V některých případech může **-r** naznačovat nikoli drobnost, ale familiárnost, jako ve slově 老婆儿 **lǎopóer** „manželka, stará“. Nebo 王府井 **Wángfǔjǐng**, rušný nákupní bulvár, který je největší v Pekingu, bývá často nazýván **Wángfǔjǐngr**. O pekingském trhu se starožitnostmi se stěží dá říci, že je malý, lidé mu však říkají 潘家园儿 **Pānjiāyuánr**. Slovo 饭馆儿 **fànguǎnr** je „malá restaurace“ (vznešenějším podnikům se říká 饭店 **fàndiàn**). Koncové **-r** může někdy také naznačovat despekt, jako např. ve slově 官儿 **guānr** „ouřada“. Pozor, **-r** se neuvžívá u sloves kromě 玩儿 **wánr** „hrát si“. Pokud ho vyslovíte bez **-r**, bude znít stejně jako sloveso 完 **wán** „skončit“, které se užívá jako opis pro „zemřít“. Obě slova se spojují ve výrazu 玩儿完了 **wánr wánle** „hra je u konce“, „a je po mejdanu“ – poněkud neuctivý obrat vyjadřující, že někdo opustil tento svět.

Koncové **-r** zaslechnete v celé řadě typických obrátů pekingského dialektu. Např. 没门儿 **méi ménr** „nedá se nic dělat“, 没准儿 **méi zhǔnr** „možná, snad“ (ve standardní čínštině bychom použili 也许 **yěxǔ**). Slovo 一点儿 **yīdiǎnr** „trochu“ se v Pekingu prakticky vždy vyslovuje s koncovým **-r**. Ve slově 明儿个 **mínggrge** „zítra“ je **-r** pozůstatkem po 日 **rì** „den“ (ve standardní čínštině bychom řekli 明天 **míngtiān**). Zvuk podobný **-r** můžete zaslechnout i jinde: výrazy jako 不知道 **bù zhīdào** „nevím“ nebo 告诉你 **gàosu ni** „řeknu ti“ v rychlé řeči rodilého Pekiňana mohou znít jako **bùrdào** a **gàurni**. Zkuste si toho povšimnout.

Výslovnost koncového **-r** se trochu podobá retroflexní souhlásce **r** probrané výše. (V případě koncového **-r** se však špička jazyka nejen pozvedá, ale vysloveně se obrací vzad. Pozn. HT) Jestliže slabika končí na nějakou jinou samohlásku než **i**, koncové **-r** se ke slabice jednoduše přidává: 花儿 **huār** „květina“. Pokud se však **-r** připojuje ke slabice končící na **i**, toto **i** se

ve výslovnosti vypouští: 小孩儿 **xiǎoháir** „dítě“ se vysloví jako **xiǎohár**.⁴⁰ Pokud se **-r** připojuje ke slabice končící na **n**, toto **n** se také vypouští: 门儿 **ménr** „dveře“ se vysloví jako **mér**. Pokud se **-r** připojuje ke slabice končící na **ng**, toto **ng** taktéž mizí; stopa po něm zůstává v podobě nosovosti uplatněné na předchozí samohlásce: 没空儿 **méi kōngr** „nemít čas“ tedy zní jako **méi kūr**; „vlnka“ naznačuje nosovou výslovnost **u**. Nosové samohlásky jsou pro Čecha obtížné, protože se ve standardní české výslovnosti nevyskytují. Zato např. francouzština jich má několik.

Kdy užít koncového **-r** a kdy naopak ne? To je trochu svízelná záležitost. Jak jste mohli pochopit z předchozích příkladů, nebudete mít vždycky jistotu, kdy to je vhodné. Erizovaným slovům jsou věnovány celé slovníky. Užití **-r** ale v zásadě není povinné. Mnoho Číňanů ho neříká vůbec. Vy tedy používejte **-r** ve slovech 一点儿 **yīdiǎnr** „trochu“, 玩儿 **wánr** „hrát si“, 小孩儿 **xiǎoháir** „dítě“ a možná u několika dalších. Řiďte se učebnicí a tím, co slyšíte. Jestliže pojedete do Pekingu, zcela jistě uslyšíte **-r** na každém kroku. Pravděpodobně vám ale nějaký čas potrvá, než budete vědět, kde jej máte uplatnit a kde ne.⁴¹

5.2 Samohlásky

Většina českých mluvčích má pocit, že s čínskými samohláskami budou mít méně starostí než se souhláskami. Pravda, některé z nich zní stejně, nebo velmi podobně jako samohlásky české. Ale o některých to neplatí. Většina samohlásek totiž poněkud mění svou výslovnost podle toho, co jim předchází, nebo co po nich následuje – může to být jiná samohláska, nebo koncová nosová souhláska, anebo nic.

Čínská samohláska **a**, pokud za ní nic nenásleduje, je stejná jako dlouhé české **á**, např. ve slovech *má*, *papá* atd. České slovo *má* zní prakticky stejně jako čínské slovo 妈 **mā** „maminka“. Zkuste si říci další slova: 发 **fā** „vysílat“, 家 **jiā** „rodina“. Pokud však za **a** následuje **n** nebo **i**, měli byste samohlásku **a** vyslovit krátce. Kromtoho je hmota jazyka nasunuta více dopředu (protože **n** a **i**, které se vyslovují vpředu, si ji tam přitáhnou): 饭 **fàn** „vařená rýže“, 白 **bái** „bílý“. Když se vám ale tenhle posun nebude dařit, nic hrozného se nestane. Ve slabikách obsahujících **ian** nebo **üan** (např. 电 **diàn** „elektrina“, 选 **xuǎn** „vybrat si“) se **a** vyslovuje zase trochu jinak: zní skoro jako samohláska **e**.

⁴⁰ Ve slabikách jako **tí**, **li**, apod. se **i** při erizaci ponechává, ale přidává se za něj nevýrazná neutrální samohláska **ə**. Takže slabika se vysloví jako **liər**, **tíər** apod. (pozn. HT)

⁴¹ Ačkoli je erizace charakteristická především pro zemitou pekingskou výslovnost, rozhodně patří v jisté, byť omezenější míře i do standardní čínštiny. Jazykovědci ale doposud uspokojivě nevyřešili, která erizovaná slova se mají do jazykové normy přijmout. V každém případě platí, že určitá slova by se ve standardní výslovnosti měla vyslovovat erizovaně, například výše uvedená slova **yīdiǎnr** „trochu“, **wánr** „hrát si“, **xiǎoháir** „dítě“. Dále si zapamatujte slova 这儿 **zhèr** „tady“, 那儿 **nàr** „tam“, 哪儿 **nǎr** „kde?“ (pozn. HT)

Existuje ještě jedno velice důležité „stěhování“ samohlásky **a**. Ve slabikách typu **bang, fang, rang** atd. si zadní nosovka **ng** přitahuje samohlásku **a** dozadu. Ta je pak značně jiná než české **a** – je hodně temně zabarvená. Měli byste se o zadní výslovnost snažit, jinak bude výsledná slabika znít pro Číňana divně. Dost možná si bude dokonce myslet, že říkáte **-an**, nikoli **-ang** (a to „jenom“ kvůli nepřesně vyslovené samohlásce). Zkuste si porovnat slova, která jste už procvičovali: 帮 **bāng** „pomáhat“ oproti 班 **bān** „třída“. Snažte se přitom docílit patřičné kvality samohlásky **a**: jednou bude zadní, jednou přední. Nebo zkuste 放 **fàng** „dát něco někam“ oproti 饭 **fàn** „vařená rýže“. Zadní výslovnost samohlásky **a** slyšíme také ve slovech jako 好 **hǎo** „dobrý“, 包 **bāo** „balit“ atd. (opět je to vlivem následující hlásky, která se vyslovuje vzadu). HT

Popsali jsme zde rozličné varianty jedné hlásky, které se objevují v závislosti na určitém fonetickém okolí. Takovým variantám se říká *alofony*.

Také písmeno **e** používá *pinyin* pro zápis několika poměrně odlišných zvuků. S českým **e** je jeho znění srovnatelné, když sousedí se samohláskou **i**. Například ve slovech 黑 **hēi** „černý“ nebo 别 **bié** „ne...!“ . Jestliže však po **e** následuje nosovka **n** nebo **ng** (např. ve slabikách **ben, beng**), jeho zvuk se velmi liší od českého **e**. Zazní jako takzvaná *neutrální samohláska*, jejíž výslovnost se zapisuje symbolem **ə**. Znáte jej možná z anglických slovníků, kde se objevuje v zápisu výslovnosti mnohých slov. Konkrétně je to v nepřízvučných slabikách – např. v první slabice slov *tomorrow, banana*. Podobně i v němčině: řeknete-li německé slovo *haben*, druhá slabika bude podobná např. čínskému slovu 笨 **bèn** „hloupý“. Jako neutrální **ə** vyslovte čínské **e** také tehdy, pokud za ním následuje **ng**. Např. ve slově 等 **děng** „čekat“. (Asi nejobtížnější je **e** ve slovech jako 喝 **hē** „pít“, 车 **chē** „vůz“, 蛇 **shé** „had“ apod. Tato slova vypadají nevinně, avšak samohláska **e** zde má velmi zvláštní výslovnost. Tvoří se hodně vzadu. Navíc nepatrně „ujíždí“ dolů, čehož docílíte nepatrným snížením dolní čelisti. Zní to trochu jako by se vám udělalo špatně. V každém případě se o tento zvláštní zvuk snažte – je naprosto nesprávné vyslovit tuto samohlásku jako české **e**. Pozn. HT) Pokud ve slabice již po **e** nic nenásleduje, čtete jej dlouze. Např. 车 **chē** „vůz“, 别 **bié** „ne...!“ .

Pokud jde o písmeno **i**, taktéž zastupuje několik značně různých hlásek. Bude vám nějakou dobu trvat, než si na to zvyknete. Ve slovech jako 你 **nǐ** „ty“, 西 **xī** „západ“, tedy po většině souhlásek se **i** vyslovuje jako obyčejné dlouhé české **í**. Ve slovech jako 金 **jīn** „zlaté“, 井 **jǐng** „studna“ se vyslovuje jako krátké české **i**. A teď další velmi důležitá varianta: jestliže za **i** následuje ještě další samohláska (např. ve slově 家 **jiā** „rodina“), je třeba **i** vyslovit velmi kratičce. Celek musí přitom znít jako jediná slabika. V této pozici vlastně není **i** žádnou pořádnou samohláskou – bývá označováno jako *polosamohláska*, též *mediála*. Jako hlavní samohláska slabiky zde vystupuje **a**.

Samohláska **i** v takových slabikách zní vlastně jako kratičká souhláska **j**. Např. 电 **diàn** „elektřina“ se vysloví jako **tjen**, 家 **jiā** „rodina“ se vysloví jako **tja** atd. Slabika se vám v žádném případě nesmí rozpadnout na slabiky dvě! **ti-jen**, **ti-ja** je chybná výslovnost. HT

A nyní dávejte dobrý pozor. Jestliže písmeno **i** následuje po některé z retroflexních souhlásek **zh**, **ch**, **sh**, **r**, anebo po některé ze zubných sykavek **z**, **c**, **s**, pak se vysloví zcela jinak než **i** ve slovech jako **nǐ** „ty“ nebo **xī** „západ“. Daný zvuk bude vlastně jen znělým prodloužením předcházející souhlásky. Jazyk nemění nijak svou pozici – zůstává, tak jak byl při iniciální souhlásce. Takže např. slovo 是 **shì** „být“ se nerýmuje se slovem 膩 **nì** „mastný“. Slabika **shì** nepřipomíná první slabiku českého slova *šije*, ale spíše české **š** ve větě „*Š je první písmeno ve slově šaty*.“ (samozřejmě s přidáním pozdvižené špičky jazyka). Podobně slovo 四 **sì** „čtyři“ se nerýmuje se slovem 闭 **bì** „zavřít“. Zní spíše jako české **s** ve větě „*S je prvním písmenem ve slově sytý*.“ Je velmi obtížné, ne-li nemožné, vyslovit toto podivné „i“ samostatně, bez předchozí souhlásky. Při správném prodloužení iniciální souhlásky jej ale uslyšíte zcela jasně.⁴² Srovnáme-li zvuk této samohlásky po retroflexách **zh**, **ch**, **sh**, **r** a po zubných sykavkách **z**, **c**, **s**, barva je popravdě řečeno poněkud odlišná. Anglický Wade-Gilesův přepis tento rozdíl zohledňoval. To, co se v *pinyin*u píše jako **zhǐ** (纸 „papír“), **chī** (吃 „jíst“), **shì** (是 „být“), **rì** (日本 Riběn, „Japonsko“), se v anglickém přepisu psalo *chih*³ (纸), *ch'ih*¹ (吃), *shih*⁴ (是), *jih*⁴ (日本 *jih*⁴-*pên*³). Naproti tomu *pinyin*ové **zì** (字 „čínský znak“), **cì** (刺 „bodat“), **sì** (四 „čtyři“) se psalo *tsü*⁴ (字), *ts'ü*⁴ (刺), *ssü*⁴ (四). O anglickém přepisu lze celkově říci, že zachycoval odlišné samohláskové kvality explicitněji, než to činí *pinyin*. Používal k tomu mj. právě např. diakritických znamének: *ü*, *ê*.

Je obtížné naučit se tyto zvláštní samohlásky správně vyslovovat (připomeňme, že se to konkrétně týká osmi slabik **zi**, **ci**, **si**, **zhi**, **chi**, **shi**, **ri**). Rozhodně je nesmíte nahrazovat českým **i**. Až se to odnaučíte, začnou se vám zase plést se samohláskou **e** ve stejné pozici. Např. vám bude dělat potíže rozlišit 是 **shì** „být“ a 舍 **shè** „úkryt“; nebo 四 **sì** „čtyři“ a 色 **sè** „barva“.⁴³

Samohláska **o** nečiní velké potíže. Musíte si jen zapamatovat, že po ret-ných souhláskách **b**, **p**, **m**, **f** je mezi touto počáteční souhláskou a samohláskou **o** znatelné malé **u**. Např. ve slovech 破 **pò** „rozbít“, 墨 **mò** „tuš“. Takže slovo **mò** „tuš“ zní jako **m^o** (vyslovte s dlouhým **ó**). Písmeno **o** má ještě jednu pravopisnou záludnost: v **-ong**, **-iong** se vždy čte jako **u**. Např. ve slovech jako 龙 **lóng** „drak“ nebo 穷 **qióng** „chudý“.

⁴² Tyto zvláštní čínské samohlásky bývají tradičně označovány jako *apikální*, protože se (na rozdíl od běžných samohlásek) vyslovují s pozdviženou špičkou jazyka. Mnozí současní lingvisté je kvůli jejich zvláštní výslovnosti vůbec za samohlásky nepokládají – vykládají je jako slabikotvorné souhlásky (dvě slabikotvorné souhlásky máme i v češtině: *vlk*, *brk*). (pozn. HT)

⁴³ Malý trik: dívejte se do zrcadla. Při vyslovení slabik **zi**, **ci**, **si**, **zhi**, **chi**, **shi**, **ri** se vám nesmí ústa vůbec pohnout. Naproti tomu při vyslovení slabik **ze**, **ce**, **se**, **zhe**, **che**, **she**, **re** by vám měla dolní čelist nepatrně „ujet“ dolů a rty se malinko oddálit. (pozn. HT)

Ani se samohláskou **u** nebudete mít velké problémy. Ve slovech jako 路 **lù** „cesta“ je stejná jako dlouhé české **ú**. Ale opět pozor: jestliže za **u** následuje ještě další samohláska, je ho třeba vyslovit velmi kratičce, jako **w** v anglických slovech *we*, *wind*. Vystupuje zde jako *polosamohláska*. Např. ve slovech 国 **guó** „stát, země“, 落 **luò** „padat“ Takže slovo **luò** „padat“ má vlastně jen jednu samohlásku: **o**. Písmenko **u** vyslovte jako **w**.

Máme zde tedy druhou *polosamohlásku* (*mediálu*) – a to **w**. Je to **u** v pozici před další samohláskou. Objevuje se např. ve výše uvedeném slově 落 **luò** „padat“, které se vysloví jako **l'wo** (určitě ne jako **l'o** – před tím varujeme proto, že mnoho Čechů nerozlišuje **w** a **v**, např. anglické *one* chybně vyslovují jako „van“). Třetí a poslední polosamohláskou je **ü** ve stejné pozici (tj. před další samohláskou). Např. ve slovech 略 **lüè** „vypustit“, 选 **xuǎn** „vybírat si“. Znovu zdůrazníme, že *polosamohlásky* je třeba vyslovovat velmi kratičce. Spolu s následující samohláskou vytvářejí jediný celek – dvojhásku. Následují-li samohlásky dvě, vzniká trojhásku. Pozor, slabika obsahující dvojhásku nebo trojhásku se vám nesmí rozpadnout na slabiky dvě. Je chybné vyslovovat **lian** jako **li-an**, **luo** jako **lu-o**, **kuai** jako **ku-ai** atd. Správná výslovnost je **l'en**, **l'wo**, **k'wai** atd. Pro rodilé mluvčí angličtiny, která má celou řadu dvojhásek, nebývá problémem slabiku obsahující dvojhásku „udržet pohromadě“. Českému mluvčímu to však může dělat potíže (zatímco čínština dvojháskami oplývá, čeština má jedinou domácí dvojhásku **ou**). HT

Pokud budete mít se samohláskou **u** nějakou potíž, nebude výslovnostní, ale pravopisná: písmene **u** se totiž užívá také k označení velmi odlišně znějící samohlásky **ü** (jako v německém *müde*). Jak jsme už zmínili výše, po tvrdopatrových souhláskách **j**, **q**, **x** a také **po y** se přehláska na **ü** vynechává. Slabiky **ju**, **qu**, **xu**, **yu** se tedy vyslovují **jü**, **qü**, **xü**, **yü**. Podobně **jun** se vyslovuje jako **jün**, **yan** jako **yüan** atd. Jiná situace je, když **ü** následuje po **l**, **n**. Tady, jak už víte, přehláska na **ü** zůstává v zápisu zachována. To proto, že po **l**, **n** se může objevit jak **u**, tak **ü**, takže musí být v písmu rozlišeny.

V předchozím výkladu nebylo zcela jasně řečeno, jak je to v čínštině s **délkou samohlásek**. V češtině délka samohlásek rozlišuje významy slov (*dráha* – *drahá*). Nemůžete s ní proto libovolně manipulovat. V čínštině je to jinak: ať vyslovíte slovo 他 **tā** „on“ kratičce a úsečně, nebo s velmi dlouhou samohláskou **tāāā**, na jeho významu to nic nezmění. Čínština nerozlišuje dlouhé a krátké samohlásky. Protazení samohlásky (resp. celé slabiky) má v čínštině ale jinou důležitou funkci: můžete tím danou slabiku / slovo zvýraznit. Například když nese nějakou důležitou informaci. Natahování „důležitých“ slabik se vám zpočátku nebude dařit a bude vám to proti vaší české srsti. Měli byste se to ale naučit. Více viz kap. 5.4. HT

5.3 Tóny

Čínské tóny jsou strašákem každého studenta čínštiny. Pro českého mluvčího je velmi nepřirozené zacházet s melodií hlasu tak, jak to činí čínština. I když se časem dostanete tónům na kobytku a naučíte se je správně vyslovovat, pořád pro vás bude svízelné si u každého nově naučeného znaku zapamatovat, jaký má tón. Pro zvládnutí výslovnosti tónů byly vynalezeny všelijaké pomůcky, nicméně úkol je to pořád frustrující. Nabídneme vám několik triků, které vám pomohou tóny správně tvořit.

Hned zkraje zdůrazněme, že na tónech záleží! Mnoho studentů chová zbožné přání, aby to nebyla pravda. Někteří jsou dokonce schopni sami sebe přesvědčit, že Číňané rozumí cizinci i tehdy, když tóny plete. Ale to jsou na omylu. Úloha tónů je v systému čínské výslovnosti neméně důležitá než např. úloha samohlásek v češtině nebo angličtině. Pro Číňana je chybný nebo chybějící tón stejně matoucí jako špatně vyslovená česká samohláska. Jestliže požádáte kamaráda, aby vám podal *t-šku*, nebude tušit, zda myslíte „tužku“, nebo „tašku“. Možná, že to nějak odhadne, ale možná taky ne. Důležitost tónů můžeme také přirovnat k důležitosti délky u českých samohlásek: když nerodilý mluvčí zamění v češtině dlouhou a krátkou samohlásku, nevědomky řekne něco úplně jiného, než měl v úmyslu: *Ty jsi moje dráha! Ty zatky jsou moc velké a nevejdou se tam.* Když omylem vyslovíte anglická slova *sheet* či *peace* s krátkou samohláskou, váš posluchač bude asi trochu zaražený. Do podobných situací se můžete dostat raz dva, budete-li kazit čínské tóny.⁴⁴

Tóny (a čínskou výslovnost vůbec) se můžete dobře naučit jen s učitelem. Nejdřív pro vás bude obtížné tóny napodobit. Dost možná ani zprvu nebudete slyšet, v čem se jeden tón od druhého liší. Pro přibližné pochopení „tvarů“ čínských tónů vám mohou pomoci následující experimenty.

První tón je vysoký a dlouhý. Nestoupá ani neklesá, je zkrátka rovný. Představte si třeba, že počítáte knihy – děláte totiž inventuru v knihovně. Někdo ve vedlejší místnosti napíše za každou knihu čárku. A vy počítáte: *jeden, dva, tři, čtyři, pět...* Jestliže váš hlas bude dost vysoký (aby vás vedle bylo dobře slyšet), číslovky budou mít stejnou melodii jako čínský první tón.

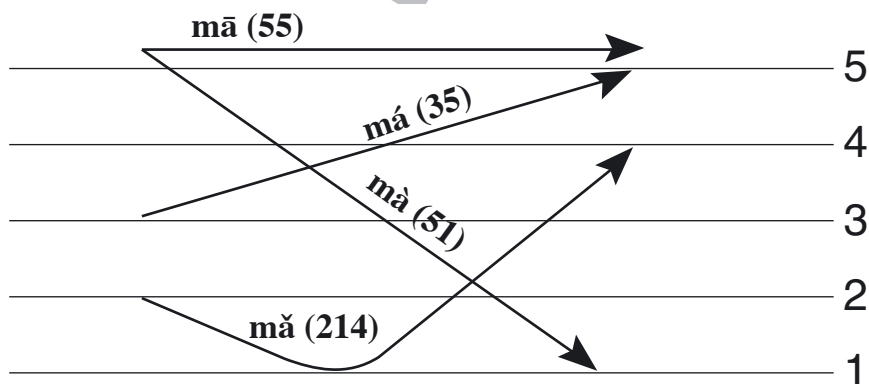
Teď si představte, že vás někdo vyzývá, abyste něco udělal. Nejste si jisti, zda se neobrací k vedle sedícímu kamarádovi – chcete se tedy ubezpečit, že výzva byla mířena na vás. Tázavě pozvednete obočí a zeptáte se: *já?* A máte krásný **druhý (stoupající) tón** jako v čínském slově 牙 **yá** „zuby“.

⁴⁴ Není tak úplně pravdou, že se bez tónů nedomluvíte. Spletete-li tón v jednoduché konverzaci, Číňan zpravidla z kontextu nějak pochopí, co jste měli na mysli. Primitivní domluva je tedy bez tónů možná. Vaše řeč se ale stane obtížněji srozumitelnou a navíc čínštinu připravíte o jeden z jejích půvabů. Také nezapomínejte, že slovíčka, kterým „oholíte“ tóny, se vám budou hůře pamatovat a hůře hledat ve slovníku. Ještě jedno upozornění: když vám Číňan nerozumí, nedá to najevo. Váš pocit, že se bez tónů domluvíte, může být tak značně klamný. Učte se proto tóny s každým novým slovíčkem hned od začátku. Bohatě se vám to vyplatí. (pozn. HT)

Čtvrtý (klesající) tón také nebude těžký: vidíte či slyšíte něco hodně nechutného a komentujete to slůvkem *fuj!* Pro správný výsledek ale nesmíte říct vlažné *fuj...* nýbrž velmi rozhořčené, prudké *fuj!!!!* (klesání čtvrtého tónu je velmi příkré). Podobně jako ve slově 废话 **fèihuà** „žvásty“. Pro nás je takováto prudce klesavá melodie spojená s úsečností a rozkazem – např. rezolutní *ne!* – takže v nás vyvolává dojem nezdvořilosti. Ve slově „žvásty“ vám prudký pokles hlasu asi problémy dělat nebude, možná se však budete prudce klesavé melodii instinktivně vyhýbat u základních zdvořilostních slůvek, jako např. 谢谢 **xièxiè** „děkuji“ nebo 再见 **zàijiàn** „na shledanou“. Jenže v čínštině je to prostě ten správný způsob, jak daná slova vyslovit. Jestli řeknete „na shledanou“ bez tónů anebo s chybnými tóny, které všelijak pokrouťte, bude to znít bídně.

A teď co se **třetím tónem**, který zbývá? Zkuste si představit, že vám někdo řekl něco pořádně urážlivého. Jste rozzuřeni. Výhrůžně a pomalu řeknete: *cóóó??!?!?* Jestliže se vám podaří říct tuto minivětičku s počátečním velmi hlubokým nasazením a následným poskočením vzhůru, máte čínský třetí tón – jako ve zcela mírumilovném slově 米 **mǐ** „(nevařená) rýže“.

S jiným, přesnějším způsobem, jak tóny popsat, přišel (v roce 1930) již zmiňovaný jazykovědec Chao Yuen-Ren. Použil k tomu škálu pěti hlasových úrovní, označených čísly: od nejnižší úrovně (1) po nejvyšší (5). Průběh každého tónu lze naznačit pomocí číselného kódu. První cifra ukazuje, kde je hlas nasazen, poslední cifra říká, kde hlas končí.

Obr. 29 Diagram ukazuje Chaovu metodu pro zachycení tónů číselnými kódy. Pinyin označuje tóny jinak – pomocí jednoduchých typografických značek ‘ˊ’ ‘ˋ’ ‘ˊˋ’, které připomínají kontury jednotlivých tónů.

První tón je v tomto systému označen kódem **55**. To znamená, že začíná vysoko a po rovném průběhu končí stejně vysoko (jako když jsme počítali knihy). Čtvrtý tón se zapisuje jako **51**. Začíná na nejvyšší úrovni, končí na nejnižší (naše *fuj!*) Druhý tón je označen **35**. Začíná na střední úrovni a stoupá k nejvyšší úrovni škály (*já?*).

Třetí tón začíná těsně nad nejnižší úrovni. Na ni nejprve klesne, a poté stoupá nahoru: **214** (*cóóó?!*). (Zpravidla mívá určitý úsek rovného hlubokého průběhu, dal by se pak tedy zapsat jako „2114“. Pozn. HT) S tímto zřetelným stoupnutím se slabika ve třetím tónu vyslovuje tehdy, pokud se objeví izolovaně nebo před pauzou. Třetí tón má ale důležitou variantu: pokud následuje nějaké další slovo (v prvním, druhém, čtvrtém tónu, anebo v *lehkém tónu*), tak koncové stoupnutí mizí. Nazývá se pak „půltřetí tón“ a značí se jako **21**. Tak například třetí tón v izolovaném slově 很 **hěn** „velmi“ se realizuje jako **214**, avšak v 很坏 **hěn huài** „velmi špatný“ zazní jako **21**. Pokud je následující slabika také ve třetím tónu, dochází k jiné změně: původní třetí tón se mění na druhý – tedy **35**. Tato změna průběhu tónu patří k jevu, který je znám jako *sandhi tónů* (viz dále).

Následující poznámka by vám měla výrazně usnadnit boj se **třetím tónem**, který je nejobtížnější ze všech. Třetí tón se v řeči nejčastěji objevuje v podobě bez koncového stoupnutí, tedy jako „půltřetí“, **21**. Nabízí se proto jako mnohem praktičtější brát jeho hlubokou, víceméně rovnou podobu jakožto podobu základní. „Houpavou“ podobu **214** s koncovým stoupnutím (které se smí objevit pouze před pauzou, a dokonce tam ani být nemusí) lze chápat jako podobu odvozenou. To však učebnice bohužel nečiní. Tím studenty velmi matou. Vy si zapamatujte třetí tón jako tón **hluboký rovný**, který v některých zvláštních případech nabývá jiné podoby. O počáteční pokles se nemusíte záměrně snažit. Je nevýrazný (od 2 k 1) a nastane ve vašem hlase automaticky při snaze o hluboké nasazení. Vaším cílem tedy budíž **11**, nikoli **21**. HT

Shrňme tedy: první tón je **55**, druhý tón je **35**, třetí tón je **214** (nebo **21**, nebo **35**) a konečně čtvrtý tón je **51**. Číselné kódy (Chao jim říkal *tone letters*) se používají pro popis tónů i v jiných dialektech čínštiny než je pekingský.

5.3.1 Vzájemné ovlivňování tónů

Pokud tóny následují v řeči jeden za druhým, vzájemně se ovlivňují a pozměňují.⁴⁵ Tomuto jevu se odborně říká *sandhi tónů*. Uveďme si hlavní případy. Jak jsme už zmínili, jestliže za slovem ve třetím tónu následuje další slovo ve třetím tónu, první z obou slov změní svůj tón – na tón druhý. Takže např. pozdrav 你好 **nǐ hǎo** „dobrý den“ zní jako **ní hǎo**. Podobně výraz 很好 **hěn hǎo** „velmi dobrý“ zní jako **hén hǎo** (i když nám to *pinyinový* zápis nijak nepřipomene).

⁴⁵ Čechovi bude bližší jiný příklad vzájemného ovlivňování sousedících zvuků: asimilace neboli spodoba znělosti u českých souhlásek: město *Vsetín* se nevyslovuje *vsetín*, nýbrž *fsetín*. (pozn. HT)

Dále se tón mění u některých konkrétních slov. Změna je vázána na určité situace. Slovo 一 **yī** „jeden“ má v izolované výslovnosti první tón. Pokud za ním následuje slabika v prvním, druhém nebo třetím tónu, vysloví se s tónem čtvrtým: **yì**; např. 一天 **yì tiān** „jeden den“, 一年 **yì nián** „jeden rok“, 一起 **yìqǐ** „společně“. Musíte si tedy např. pamatovat, že ve výrazu 一碗米饭 **yī wǎn mǐfàn** „miska rýže“ se číslovka 一 **yī** vysloví jako **yì**. Pokud za 一 **yī** následuje čtvrtý tón, vysloví se v tónu druhém: **yí**; např. 一月 **yí yuè** „leden“.

Důležitá změna tónu je též u slovíčka 不 **bù** „ne“. Je pravidlem, že před slovy ve čtvrtém tónu tato zápornka mění svůj tón na druhý. Takže máme sice např. 不来 **bù lái** „nepřijít“, avšak výraz 不去 **bù qù** „nejít (někam)“ se vysloví **bú qù**; podobně výraz 不要 **bù yào** „ne...!“ se čte jako **bú yào**. Tyto tónové změny se ve standardním *pinyin* nezachycují. Některé učebnice v případě zápornky 不 **bù** skutečnou výslovnost explicitně vyznačují – píší tedy 不要 **bú yào** (dodejme, že v rychlé řeči se vyjádření zákazu častěji vyjadřuje pomocí slova 别 **bié** „ne...!“; např. 别闹! **bié nào!** „nedělejte takový randál!“).⁴⁶

5.3.2 Lehký tón

Standardní čínština, kterou se mluví v ČLR, zní v leččems jinak než standardní čínština mluvená mimo pevninskou Čínu (např. na Taiwanu). Jednou velmi důležitou a zároveň velmi nápadnou odlišností jsou rozdíly ve frekvenci užívání tzv. *lehkého tónu*.⁴⁷

Označení *lehký tón* je doslovným překladem čínského termínu 轻声 **qīngshēng**. Někdy se hovoří o tzv. *atonických slabikách*. Nebojte se, není to žádný pátý tón – je to vlastně tón nulový. Pamatujte si, že slabiky s *lehkým tónem* vystupují ve větě jako nepřízvučné, oslabené. Ve kterých slovech na *lehký tón* narazíte? Začněme konstatováním, že v *lehkém tónu* se vyslovují všechna slovece, a to vždy.⁴⁸ Nevlastní totiž žádný ze čtyř tónů. *Pinyin* to naznačuje jednoduše tím, že nenesou žádnou tónovou značku. Např. na slovece 了 **le** a 吗 **ma** v následující větě: 他来了吗? **tā lái le ma?** „už přišel?“. Také druhá slabika v některých dvojslabičných slovech postrádá slovníkový tón a vyslovuje se vždy v *lehkém tónu*: 朋友 **péngyou** „přítel“, 姑娘 **gūniang** „dívka“, 漂亮 **piàoliang** „krásný“, 妈妈 **māma** „maminka“, 孩子 **háizi** „dítě“.

Tato slova si časem zapamatujete, není jich zase tak mnoho. V případě nejistoty vám pomůže slovník (neuvíďte tónovou značku). Problémy však budete mít se slovy a slabikami, které slovníkový tón sice

⁴⁶ Přísně vzato, v případě **yī** a **bù** by se nemělo hovořit o *sandhi tónu*, protože se změny úzce týkají konkrétních slov, nikoli plošně všech slov v daném tónu. (pozn. HT)

⁴⁷ Výslovnost *putonghua* je založena na pekingském dialektu. Ten *lehkými tóny* vyložené oplývá. Pevninský standard sice nepřijímá všechny z nich, má jich ale pořád poměrně hodně. Naopak na Taiwanu se s *lehkým tónem* setkáte jen velmi omezeně. (pozn. HT)

⁴⁸ Patří k nim jednak gramatická slovece (též nazývaná gramatické partikule), např. 了 **le**, 着 **zhe**, 过 **guo**, 的 **de**, jednak větná slovece (též nazývaná větné partikule), např. 吗 **ma**, 呢 **ne**, 吧 **ba** atd. (pozn. HT)

mají, ale v kontextu řeči ho někdy ztrácejí. Místo jejich původního tónu se na nich objeví *lehký tón*. Např. 苹果 *píngguǒ* „jablko“ se někdy vyslovuje jako *píngguo*. Více viz kap. 5.4. HT

Správné užívání *lehkého tónu* je ošemetná věc. Slovníky, učebnice i mluva jednotlivých Číňanů se často mohou lišit. Podobně jako u koncového *-r* je hojný výskyt *lehkého tónu* charakteristický pro pekingský dialekt. Neužívají jej všichni Číňané. Lze pozorovat jasné známky toho, že mladá generace vzdělaných Pekiňanů pokládá „mluvu *hutongů*“, která se vyznačuje bohatým užíváním *lehkého tónu* a slov zakončených na *-r*, za něco podřadného.⁴⁹ Sami mluví *standardní čínštinou pekingského typu*. Což je něco o dost jiného než jadrný pekingský dialekt.

Jak se *lehký tón* vlastně vyslovuje? Především platí, že celá slabika je velice kratičká. Pokud jde o polohu na pětistupňové škále (tj. zda ji máte říci vysoko, nízko, či někde jinde), určuje ji tón předchozí slabiky, a to následujícím způsobem: po prvním a druhém tónu se slabika v *lehkém tónu* vysloví o něco níže. Po třetím tónu (který je v tomto případě hluboký a rovný) vyskočí hbitě nahoru. Po čtvrtém tónu zůstává pohodlně v hluboké poloze. Zopakujeme, že *lehký tón* vlastně není žádný tón, protože nemá předepsanu žádnou konkrétní polohu či melodii. HT

5.4 Přízvuk, takty, intonace⁵⁰

Chcete-li mluvit opravdu přirozeně, nevystačíte s vzornou výslovností izolovaných slovíček – byť by to bylo s perfektně nabiflovanými tóny. Souvislá řeč vám nachystá další pasti.

Jelikož je čínština tónovým jazykem, mohlo by se zdát, že melodie každé pronesené věty bude beze zbytku předepsána tóny. Ale není tomu tak – tóny nejsou svěřací kazajkou. Pořád zůstává manévrovací prostor pro vyjádření takových věcí, jako je přízvuk (tj. zvýraznění některých slov / slabik), větná intonace či emoce. Tyto „manévry“ jsou umožněny třemi faktory. Je to jednak existence **slabik bez slovníkového tónu**. Nejsou svázány žádným vlastním tónem, takže se s nimi dá leccos provádět (např. umístit je vysoko, či naopak nízko). Dále je tu **pružnost tónů**. Co to konkrétně znamená? Tónový průběh lze všelijak modifikovat: celou tónovou křivku (přesněji řečeno imaginární pětistupňovou škálu, ve které je tón pomyslně usazen) lze vertikálně roztáhnout, či naopak „splácnout“. Lze ji jako celek posunout v mezích vašeho hlasového rozpětí výš či níž; atd. Různě měnit se dá také **doba trvání slabik** (významy slov přitom nejsou ohroženy – připomeňme, že čínština nerozlišuje krátké a dlouhé samohlásky). Důležité je, že tyto rozmanité úpravy nenarušují základní charakteristiky jednotlivých tónů, pouze je modifikují.

⁴⁹ Výraz 胡同 *hútòng* označuje úzkou uličku ve staré zástavbě nízkých pekingských domků. (pozn. HT)

⁵⁰ Kapitola 5.4 v Kaneově originálním textu není. Protože však je povaha čínského přízvuku zcela odlišná od přízvuku v češtině, pokládali jsme za nezbytné českému čtenáři tuto problematiku stručně osvětlit. Naproti tomu anglický přízvuk má některé rysy společné s čínským, takže anglickým mluvčím činivá menší potíže. (autorem textu kapitoly 5.4 je HT)

To ale není všechno. Ať už mluvíte česky, anglicky nebo čínsky, slova ve větě nebudou jako korálky navlečené na šňůře. Spojují se do takzvaných **přízvukových taktů**. Slova obsažená v jednom takovém taktu se vysloví pohromadě, docela jako by to bylo jedno slovo. Mezi takty jsou více či méně patrné předěly. Členění na takty má svoje zákonitosti. Např. vezměme větu „můj pes má rád sýr“. Vyslovíte jí nejspíš jako „můj-pes / má-rád / sýr“. Nebo (v rychlejší řeči) jako „můj-pes / má-rád-sýr“. Ale nikdy ne jako „můj / pes-má / rád-sýr“. Podobně to chodí i v čínštině. Budete-li mít předěly na nepatřičných místech, nebo budete mluvit stylem „kapající vodovodní kohoutek“, anebo se z vás bude linout nepřerušovaný řetězec slov, vaše čínština bude znít velmi prapodivně – i kdybyste měli u jednotlivých slov dokonalé tóny.

Pamatujte si čtyři základní pravidla:

- (1) **Přízvukné slabiky** (to jest ty, které si přejete zdůraznit) se prodlužují. Nebojte se přehánět! (Pokud máte dobré uši, stejný jev jste jistě vyzorovali i v angličtině. Např. *It was meeeeeee, not him! To jsem byla já, ne on!*). A co se stane s tónem slabiky? Zvýrazňuje se, a to takto: první tón probíhá hodně vysoko, druhý tón vystoupá vysoko, třetí tón je velmi hluboký, čtvrtý tón bude padat z velké výšky.
- (2) **Nepřízvukné slabiky** jsou naopak krátké a redukované. Jejich výslovnost je nejen vhodné, ale dokonce nutné vyloženě odbývat! (opět je to podobné jako v angličtině). Které to jsou? Především všechny slabiky bez slovníkového tónu. Ty už známe. Jsou to v první řadě slove: gramatická slove jako 了 **le**, 着 **zhe**, 过 **guo**, 的 **de**, větná slove jako 吗 **ma**, 呢 **ne**, 吧 **ba** atd. Dále jsou to druhé slabiky některých dvojslabičných slov, např. 妈妈 **māma** „maminka“, 孩子 **háizi** „dítě“. Tyto dvě skupiny slov / slabik jsou nepřízvuknými vždy a bez výjimky. Ale to ještě není všechno. Nepřízvukně se velmi často (ač ne vždy) chová celá řada dalších jednoslabičných slov. Slovníkový tón sice mají, ale v řeči ho snadno ztrácejí. Je to způsobeno tím, že jejich význam je značně formální, oslabený – prostě chatrný. Obvykle nenesou významnou informaci, takže není zapotřebí se s jejich výslovností obzvlášť „piplat“. Patří k nim např. osobní zájmena 我 **wǒ** „já“, 你 **nǐ** „ty“, 他 **tā** „on“, slove 有 **yǒu** „mít“, 在 **zài** „být někde“, 是 **shì** „být něčím“, předložková slove jako 给 **gěi**, 把 **bǎ**, příslove jako 很 **hěn** „velmi“, 太 **tài** „příliš“ atd. Tato slůvka (a stejně tak slove) patří do základní slovní zásoby. V řeči mají obrovskou frekvenci. Setkáte se s nimi hned v prvních lekcích. Není jich příliš mnoho – řádově desítky. Zapamatujte si je. Až budete dávat dohromady své čínské větičky, je velmi užitečné vědět, jak s takovými slovy zacházet. A jak tedy? Nemilosrdně je odbývejte! I když vám to půjde nejdřív ztuhá (čeština je v tomhle směru o dost jiná než čínština nebo angličtina).

- (3) Nepřízvučná slova je třeba vyslovit **těsně připojená** k sousednímu přízvučnému slovu (někdy je to slovo předchozí, někdy následující). Např. osobní zájmena **wǒ** „já“, **他 tā** „on“ ve větě 我认识他 **wǒ rènshi tā** „znám ho“.
- (4) V čínštině rovněž existují **větné intonace**, i když jsou trochu spoutané tóny. Podobně jako v jiných jazycích, klesání signalizuje ukončenou oznamovací výpověď. Stoupání či vysoká poloha konce věty vyjadřují otázku. Podobně jako v češtině to však platí pouze pro otázky, na něž lze odpovědět „ano – ne“ (tj. především otázky s tázacím slovcem 吗 **ma**). Např. věta 这是你的弟弟吗? **zhè shì nǐde dìdì ma?** „to je tvůj bratr?“ se vysloví tak, že její konec (**dìdì ma**) zůstává vysoko. Čtvrtý tón na slabice **dì** smí klesat pouze nepatrně. Nesmí v žádném případě stoupat, protože by přestal být čtvrtým tónem. Podle vysoké polohy posledních slabik úseku poznáte dále neukončenou výpověď.

Střídání přízvučných a nepřízvučných slabik dává čínštině výrazný rytmus. Přízvuk a větné intonace přitom podstatným způsobem formují (až deformují) slovníkové tóny, které se v potu tváře naučíte. Často jsou pak k nepoznání! Učebnice čínštiny zpravidla nevěnují těmto pokročilým aspektům čínské výslovnosti valnou pozornost. Chcete-li svou přirozenou a plynulou čínštinou budít závist okolí, budete si tohle všechno muset odposlouchat. Běžný *pinyinový* zápis věty vám nepomůže. Pro zachycení podobných jevů je zapotřebí speciálního přepisu. S takovouto **prozodickou transkripcí** se můžete setkat v učebních materiálech O. Švarného, které uvádíme v seznamu literatury (v pedagogických materiálech čínské ani angloamerické provenience na nic podobného pravděpodobně nenarazíte). Zvládnutí této transkripce vám sice chvíli potrvá, avšak v kombinaci se zvukovou nahrávkou vám prokáže neocenitelnou službu. HT

5.5 Nepracujte v nevěstinci, nežeňte se s vozidlem!

Existuje celá řada zábavných historek líčících patálie, do kterých zabředají cizinci kvůli špatné výslovnosti. To vám jednou u ústní zkoušky v prvním ročníku student na otázku 你喜欢吃中国饭吗? **nǐ xǐhuan chī Zhōngguó fàn ma?** „jíš rád čínská jídla?“ odpověděl větičkou: 我喜欢吃中国羹 **wǒ xǐhuan chī Zhōngguó fēn** „rád jím čínské výkaly“. Při zkoušce ve druhém ročníku byla jistá studentka tázána, zda má o víkendech nějaké zaměstnání. Odvětila: 我在妓院工作 **wǒ zài jìyuàn gōngzuò** „pracuji v nevěstinci“. Dalším pátráním se učitel ujistil, že dívka pracuje v 剧院 **jùyuàn** „v divadle“. Jiný cizinec představoval svoji ženu jako 车子 **chēzi** „vozidlo“ místo jako 妻子 **qīzi** „manželku“. Slovo 严格 **yángé** znamená „přísný“, kdežto 阉割 **yāngē**

znamená „vykastrovat“. Až se budete snažit popsat nemilosrdnost svého učitele, hleďte správně strefit tóny... Jistý americký velvyslanec oslovoval svůj protějšek na čínské ambasádě, jehož jméno bylo 林平 **Lín Píng**, jako „pana Lín Bing“, tj. „pana Kapavku“ (淋病 **línbìng**).

Někdy můžete být na rozpacích, kdy je vhodné u jednoslabičného slova užít koncového 儿 **-r**. Jindy si nebudete jisti, zdali máte k jednoslabičnému slovu připojit příponu 子 **zi**. Některá ji totiž mohou přibírat, např. 车子 **chēzi** „vozidlo“, některá naopak nemohou. Musíte si to zapamatovat, když se takové slovíčko učíte. Jeden cizinec vyvolal při návštěvě doktora úsměv, když o svém žlučníku hovořil jako o svém 掸子 **dǎnzi**, „pěřovém oprašovači“, místo aby použil slova 胆 **dǎn**. Až se budete pokoušet koupit na nočním tržišti falešné Rolexky a při dotazu na cenu přidáte ke slovu 表 **biǎo** („náramkové hodinky“) příponu 子 **zi**, vězte, že se – nic zlého netuše – vyptáváte na cenu 婊子 **biǎozi** „laciné prostitutky“. Hodinky totiž, navzdory tomu, že se jedná o drobný předmět, příponu 子 nepřibírají...

Jiná historka se vypráví o německém misionáři, který pronášel svá kázání v čínštině, a to už značně dlouhou dobu. Jednou ho vyhledala jedna z jeho oveček, jistý farník. Tázal se, zdali by ho misionář nemohl učít němcky. Otec pravil, že bude potěšen. Na oplátku chtěl vědět, odkud ten zájem o němčinu. „No, za tu dobu co posloucháme Vaše německá kázání, jsem nabyl dojmu, že se němčina od čínštiny moc neliší...“

Takže pozor – hlavní hvězdou podobných historek se můžete snadno stát i vy...